

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин та суспільних комунікацій**

Механізми стратегічного планування колективної безпеки ЄС.

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, групи 624

Тимчук Сніжана Ігорівна

Керівник:

Кандидат політичних наук,

доцент Осадца Іван Степанович

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № _____ від _____ 2022 р.

Зав. кафедри _____ проф. Фісанов В. П.

Чернівці – 2022

Анотація. У роботі охарактеризовано поняття та сутність колективної безпеки українськими та зарубіжними науковцями. Висвітлено особливості колективної безпеки як інструменту права міжнародної безпеки в ЄС. Зокрема, проаналізовано діяльність ЄС у сфері забезпечення миру та створення системи колективної безпеки ЄС. Охарактеризовано дефіцит лідерства і системи колективної безпеки в ЄС та звернено увагу на наявні кризові явища, які стирають контури системи колективної безпеки ЄС. Проаналізовано особливості колективної самооборони: статут ООН та право ЄС. Розглянуто співпрацю НАТО та ЄС у сфері колективної безпеки та визначено, що обидві організації мають застосувати комплексний підхід до питань безпеки та співпрацювати у сфері оборони. Проаналізовано проблеми міжнародно-правового механізму співробітництва держав-учасниць ЄС у сфері колективної безпеки та напрямки їх вирішення. Охарактеризовано співпрацю України та ЄС щодо забезпечення колективної безпеки. Розглянуто роль України в системі колективної безпеки ЄС та визначено, що у зв'язку з війною в Україні виникає необхідність створення нової, більш ефективної системи колективної безпеки.

Ключові слова: колективна безпека, міжнародна безпека, колективна самооборона, держави-члени, ЄС, НАТО, ООН.

Annotation. The work describes the concept and essence of collective security by Ukrainian and foreign scientists. The features of collective security as an instrument of international security law in the EU are highlighted. In particular, the activities of the EU in the field of peace maintenance and creation of the EU collective security system are analyzed. The lack of leadership and the system of collective security in the EU is characterized and attention is drawn to the existing crisis phenomena that erase the contours of the system of collective security of the EU. The peculiarities of collective self-defense are analyzed: the UN charter and EU law. The cooperation between NATO and the EU in the field of collective security was considered, and it was determined that both organizations

should apply a comprehensive approach to security issues and cooperate in the field of defense. The problems of the international legal mechanism of cooperation of EU member states in the field of collective security and directions for their solution are analyzed. The cooperation between Ukraine and the EU in ensuring collective security is characterized. The role of Ukraine in the system of collective security of the EU was considered and it was determined that in connection with the war in Ukraine there is a need to create a new, more effective system of collective security.

Key words: *collective security, international security, collective self-defense, member states, EU, NATO, UN.*

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ С.І. Тимчук

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ	8
1.1. Поняття системи колективної безпеки.....	
1.2. Колективна безпека як інститут права міжнародної безпеки в ЄС.....	16
1.3. Джерельна база дослідження.....	26
Висновки до розділу 1	34
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	36
2.1. Діяльність ЄС у сфері забезпечення миру та безпеки.....	36
2.2. Договір колективної безпеки ЄС.....	41
2.3. Дефіцит лідерства і системи колективної безпеки в ЄС.....	48
2.4. Колективна самооборона: статут ООН та право ЄС.....	53
2.5. Співпраця НАТО та ЄС у сфері колективної безпеки.....	58
2.6. Проблеми міжнародно-правового механізму співробітництва держав-учасниць ЄС у сфері колективної безпеки.....	64
Висновки до розділу 2	73
РОЗДІЛ III. СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ	76
3.1. Україна в європейській системі колективної безпеки.....	76
3.2. Перспективи України у системі колективної безпеки ЄС.....	81
Висновки до розділу 3	88
ВИСНОВКИ	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	94
SUMMARY	101

ВСТУП

Актуальність. Концепція системи колективної безпеки була введена в обіг після Першої світової війни. Система колективної безпеки гарантувала і повинна забезпечувати мирне вирішення міжнародних конфліктів і запобігання війнам. Але сама міжвоєнна система безпеки не завжди забезпечувала мирне вирішення міжнародних конфліктів. У багатьох випадках заради функціонування самої системи жертвували інтересами націй і військовими знищеннями держав, хоча такі дії офіційно засуджувалися учасниками системи колективної безпеки та її гарантами.

Європейський Союз об'єднує території 27 держав-членів з економічної, торгової та фінансової точки зору. Він відіграє важливу роль у глобальних справах, а у сфері зовнішньої політики його значення зростає в міру прийняття колективних рішень. ЄС підтримує партнерські відносини з усіма ключовими гравцями світу та тими, хто має власний світогляд та інтереси.

В останні роки посилилася роль Євросоюзу як самостійного актора у сучасній загальноєвропейській безпековій архітектурі. Важливо підкреслити, що основою спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, як і раніше, є дипломатія, яка при необхідності підкріплюється торгівлею, допомогою, безпекою та обороною. Ця політика насамперед спрямована на вирішення конфліктів та досягнення міжнародного порозуміння.

В даний час Європейський Союз є впливовим суб'єктом міжнародної політики. Взаємодія між державами-членами відбувається в багатьох сферах, однією з найважливіших з яких є спільна політика зовнішньої безпеки. Проблема функціонування колективної безпеки в рамках Європейських Співтовариств є предметом дискусій з моменту закінчення Другої світової війни і дотепер. З набранням чинності Лісабонського договору розпочався новий етап у розвитку цього вектора діяльності європейських держав. Сучасні глобальні виклики, зокрема активна допомога Російської Федерації незаконно самопроголошеним республікам в Україні та війни, також

ставлять нові вимоги до функціонування сектору безпеки Європейського Союзу.

Актуальність теми пов'язана з геополітичними змінами у світі, появою нових загроз для ЄС, які принципово змінюють погляди суспільства ЄС та окремих держав на формування систем національної, регіональної та глобальної безпеки. За останні два десятиліття в соціальному та політичному житті ЄС відбулася низка фундаментальних змін. На фоні деескалації глобальної напруженості, насильство та нестабільність на місцевому та регіональному рівнях стали нестримними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В процесі дослідження були використані праці: Ю.П. Битяк [1], О. Я. Вінокур [3], С. М. Волощук [4], А. В. Грубінко [7], Ю. Дроздова [9], В. Ю. Константинов [11], А. О. Каляєв [12], Б. Кнутсен [14], Є.О. Колдов [15], В. В. Кравченко [18], В. Мандрагеля [19], Ю. В. Петренко [20], О. І. Пошедін [24], М. І. Прихненко [25], В. С. Ржевська [34], Є. Сидоров [35], К. В. Смирнова [36], О. Я. Трагнюк [39], О. О. Труш [42], Л. Г. Фалалєєва [46], В. Т. Шатун [49].

Мета магістерської роботи – полягає у аналізі особливостей колективної безпеки Європейського Союзу та перспективи співпраці з Україною у забезпеченні миру в світі та суспільстві.

Відповідно до мети нами було поставлено і виконано такі **завдання**:

- охарактеризувати поняття системи колективної безпеки;
- дати загальну характеристику колективній безпеці як інституту права міжнародної безпеки в ЄС;
- проаналізувати джерельну базу дослідження;
- розглянути діяльність ЄС у сфері забезпечення миру та безпеки;
- охарактеризувати договір колективної безпеки ЄС;
- проаналізувати дефіцит лідерства і системи колективної безпеки в ЄС;
- проаналізувати колективну самооборону: статут ООН та право ЄС;
- розглянути співпрацю НАТО та ЄС у сфері колективної безпеки;

- проаналізувати проблеми міжнародно-правового механізму співробітництва держав-учасниць ЄС у сфері колективної безпеки;
- охарактеризувати Україну в європейській системі колективної безпеки;
- проаналізувати перспективи України у системі колективної безпеки ЄС.

Об'єктом магістерської роботи є система колективної безпеки ЄС.

Предметом магістерської роботи є механізми стратегічного планування колективної безпеки ЄС.

Практична значущість цієї роботи полягає в дослідженні особливостях співпраці України та ЄС щодо стратегічного планування системи колективної безпеки.

Наукова новизна дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних із механізмами стратегічного планування колективної безпеки ЄС.

В процесі написання даної магістерської використано сукупність загальнонаукових **методів**: метод аналізу наукових праць, метод аналізу, метод порівняння, а також – поєднання історичного та логічного методів, і міждисциплінарного підходу з використанням даних історії, політології, міжнародних відносин та інших дисциплін.

Інформаційну основу дослідження складають бази нормативних документів, статистичні та спеціальні періодичні довідники, вітчизняні й закордонні видання, збірники наукових праць з теми роботи.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Поняття системи колективної безпеки

Характеризуючи поняття системи колективної безпеки, варто зазначити, що через неоднаковість економічного, військово-технічного, оборонного потенціалу, фінансових та інших ресурсів держави мають досить різні можливості щодо забезпечення індивідуальної безпеки, що потребує їх компенсації шляхом організації групових систем безпеки. У такій ситуації сформувалося розуміння того, що забезпечення індивідуальної національної безпеки однією державою неможливе без урахування занепокоєності інших держав щодо власної безпеки. При цьому всі члени певної спільноти безпеки відмовляються від застосування сили у взаємовідносинах і погоджуються допомогти будь-якій державі-учасниці, яка зазнала нападу з боку іншого члена спільноти.

Отже, мова йде про взаємодію окремої національної безпеки в різних системах відносин: двосторонніх, блокових, регіональних, глобальних.

Вони мають забезпечити єдність безпеки кожного учасника такої системи. Водночас забезпечення спільних інтересів вимагає від держав певних жертв та посилює їхню взаємозалежність.

Таким чином, у світовій практиці система колективної безпеки склалася і поширилася як комплекс спільних заходів держав щодо підтримання миру, запобігання війні, припинення актів агресії та надання колективної допомоги [3, с. 78].

Колективна безпека ґрунтується на передумові, що світ неподільний і кожен член повинен прийти на допомогу іншим через дипломатичні канали, економічні дії і, у крайніх випадках, військові кошти. Колективні заходи

безпеки можуть бути реалізовані в рамках ООН та інших міжнародних організацій або на регіональній основі.

«Коллективна безпека – це система спільних дій держав та (або) міжнародних організацій з метою підтримання міжнародного миру та безпеки, попередження або припинення за допомогою адекватних та легітимних засобів актів агресії» [10, с. 414].

Створення системи колективної безпеки передбачає використання комплексу заходів політичного, економічного, правового характеру, а також військово-організаційних заходів.

Коллективна безпека – це система співробітництва держав із єдиною метою спільної боротьби з агресією.

Під поняттям «система колективної безпеки» слід розуміти комплекс взаємопов'язаних міждержавних відносин і організацій, політичних, дипломатичних, економічних, військових і громадських заходів, спрямованих на забезпечення колективної безпеки держав і народів. Основними елементами системи міжнародної безпеки є основоположні принципи безпеки, міждержавні механізми та структури, міжнародно-правові норми, багатосторонні договори, що створюються, приймаються та діють з метою запобігання військовим конфліктам, їх локалізації, вирішенню політичних, економічних та військово-стратегічних протиріч політичними засобами, а також особливий режим контролю за міжнародною, особливо військовою, діяльністю та відповідний режим інформації [48, с. 123].

У міжнародному праві під колективною безпекою розуміється встановлена Статутом ООН система спільних дій держав, спрямованих на підтримання міжнародного миру та безпеки, запобігання та протидію актам агресії. Водночас, якщо розглядати колективну безпеку як систему спільних дій держав, то можна виділити перелік її структурних елементів, серед яких:

– «загальноприйняті принципи сучасного міжнародного права (принцип незастосування сили або погрози силою, принцип непорушності

кордонів, принцип територіальної цілісності, принцип невтручання у загальнодержавні справи)»;

– «колективні заходи, що спрямовані на запобігання та усунення загроз миру та актів агресії (являють собою дії незброєного або збройного характеру, які здійснюються державами та організаціями, уповноваженими на підтримку, відновлення міжнародного миру та безпеки)»;

– «колективні заходи щодо обмеження і скорочення озброєнь, що мають кінцеву мету – повне роззброєння» [48, с. 124].

«Система колективної безпеки – це юридично оформлений союз держав та такий стан міжнародних відносин, за якого спільні зусилля держав виключають порушення загального миру в світовому чи регіональному масштабі» [41, с. 104].

Система безпеки кожної держави визначається спеціальною державною структурою, наприклад, Радою Безпеки або іншим державним органом, який разом з іншими центральними органами виконавчої влади розробляє доктрину та стратегію безпеки цієї держави, де визначаються основні загрози та способи боротьби з ними. Водночас структура та функціонування системи безпеки держави зазвичай багато в чому залежать від особистості глави держави, яка зазвичай очолює Раду безпеки та оборони та визначає напрями внутрішньої та зовнішньої політики. представляє державу на міжнародному рівні. З погляду національної безпеки, глава держави відіграє важливу роль, а саме:

1) «здатність чітко організувати діяльність органів влади, що забезпечують захист національної безпеки, відповідно до певного задуму і його послідовної реалізації»;

2) «прагнення до регулярного отримання повної й достовірної інформації»;

3) «вміння вистроїти систему влади із призначенням на ключові посади досвідчених фахівців»;

4) «здатність налагодити особисті дружні та довірчі контакти з лідерами інших країн»;

5) «ступінь особистої участі у виробленні надважливих рішень» [11, с. 390].

Розглянемо основні ознаки системи колективної безпеки:

1. «Тверді зобов'язання учасників договору надавати взаємодопомогу жертві агресії за принципом (один за всіх і всі за одного)»;

2. «Співробітництво держав з підтримання міжнародного миру, відвернення загрози агресії»;

3. «Дотримання всіма учасниками принципу мирного співіснування»;

4. «Надання допомоги в боротьбі проти будь-якої агресії як зовнішньої так і здійсненої проти іншого учасника договору»;

5. «Відкритий характер системи – її доступність для всіх держав, що визнають її принципи»;

6. «Існування механізмів введення в дію системи колективних засобів підтримання миру» [9, с. 208].

Ключовими ознаками систем колективної безпеки можна вважати такими:

1) «це союзи чи коаліції держав, які сповідують спільні цінності та тісно взаємодіють у різних сферах»;

2) «учасники взаємодіють в рамках конкретних інститутів»;

3) «учасники мають спільне бачення забезпечення безпеки через співпрацю зі створення єдиних воєнних структур та сил оборони»;

4) «безпека учасників має забезпечуватись і через поширення стабільності на зовнішнє оточення»;

5) «пріоритет спільних інтересів над індивідуальними чи національними»;

6) «в центрі уваги – безпека людини»;

7) «акцент на превентивних заходах, а не на усунення наслідків загроз» [6, с. 77].

Кожна окрема держава ґрунтується на певних принципі колективної безпеки:

- «неподільність безпеки, коли агресія проти однієї держави-учасника вважається агресією проти решти держав-учасниць»;
- «усі держави-учасниці однаково відповідають за збереження безпеки»;
- «невтручання у внутрішні справи і врахування інтересів усіх учасників системи колективної безпеки»;
- «держави-учасниці гарантують колективну оборону»;
- «рішення з принципових питань забезпечення колективної безпеки ухвалюються на основі консенсусу» [3, с. 78].

Держави-учасниці забезпечують відповідність складу збройних сил і засобів характеру військової загрози.

Колективна безпека включає систему заходів, спрямованих на підтримання міжнародного миру, запобігання війні, забезпечення колективного протистояння агресії та колективної допомоги. Ця співпраця може відбуватися в рамках ООН, НАТО, ОБСЄ та інших міжнародних організацій безпекового характеру на регіональній та міжрегіональній основі.

Побудова системи колективної безпеки має базуватися на регіональних підсистемах з урахуванням спільності територій, характеру загроз, угруповань військовослужбовців, інфраструктури та інших умов і факторів.

З метою підвищення ефективності систем вони повинні базуватися на регіональних підсистемах колективної безпеки та враховувати характер викликів та загроз, склад та можливості контингентів військ, інфраструктури тощо. Створення системи колективної безпеки вважається одним із найефективніших способів зниження ризику війни у сучасних міжнародних відносинах [13, с. 19].

Систему міжнародної колективної безпеки можна розглядати у двох аспектах – універсальному та регіональному. Система міжнародної колективної безпеки в універсальному аспекті створена на основі Статуту

ООН і забезпечує скоординовані дії держав відповідно до рішень, прийнятих ООН. Початок відліку історії універсальної системи колективної безпеки починається з 1 січня 1942 року, коли було прийнято Декларацію ООН, яка мала на меті протиставлення об'єднання 47 держав антигітлерівській коаліції. Однак у післявоєнний період була створена глобальна система колективної безпеки у вигляді ООН, основною метою якої було підтримання миру у всьому світі та протистояння існуючим загрозам.

Відповідно до Статуту ООН систему колективних заходів складають: заходи щодо заборони погрози силою або її застосування у відносинах між державами; заходи щодо мирного вирішення міжнародних спорів; заходи щодо роззброєння; заходи щодо використання організацій регіональної безпеки; тимчасові заходи щодо припинення порушень громадського порядку; примусові заходи безпеки без застосування збройних сил; примусові заходи безпеки із застосуванням збройних сил [38].

Структура Організації Об'єднаних Націй визначає, що підтримання міжнародного миру і безпеки лежить на Генеральній Асамблеї ООН і Раді Безпеки ООН. Однак слід підкреслити, що повноваження цих структурних підрозділів ООН чітко визначені, щоб не було дублювання повноважень.

Основними завданнями операцій з підтримки миру, які проводять Організація Об'єднаних Націй як всеосяжна система міжнародної колективної безпеки, є: розслідування інцидентів та ведення переговорів про примирення сторін у конфлікті; моніторинг дотримання угод про припинення вогню; забезпечення підтримки громадського порядку; гуманітарна допомога населенню; стежить за ситуацією [38].

Проте при здійсненні миротворчих операцій ООН керується рядом принципів, серед яких: Рада Безпеки ООН приймає резолюцію про проведення операції, визначає її мандат і здійснює загальне керівництво лише за згодою. сторони конфлікту для проведення операції; прийнятне для сторін добровільне військово-забезпечення держав-членів; фінансування

міжнародної спільноти; неупередженість сил і мінімалізм у застосуванні військової сили [38].

Розглянемо також міжнародну систему колективної безпеки з регіональної точки зору, що включає угоди та організації, що відповідають за забезпечення безпеки окремих регіонів, країн або континентів. Створення регіональних систем міжнародної колективної безпеки обумовлено необхідністю боротьби з локальними конфліктами чи актами агресії.

Така форма ефективна і в сучасних умовах, оскільки є оптимальною для попередження локальних проблем, які в майбутньому можуть перерости у повномасштабну війну. Можливість створення регіональних угод, органів і організацій, як зазначено в статті 52 (1) Статуту Організації Об'єднаних Націй, за умови, що їхні завдання пропорційні завданням організації. Однак обсяг їх повноважень обмежений, оскільки вони не компетентні вирішувати питання, що стосуються інтересів усіх держав світу чи інших регіонів, які не входять до їх складу, тому вони правомочні вирішувати проблеми та приймати рішення лише щодо них. по відношенню до області, в межах якої вони виникають та діють [11, с. 393].

Пункт 2 статті 52 Статуту Організації Об'єднаних Націй визначає компетенцію регіональних систем колективної безпеки шляхом мирного врегулювання суперечок по відношенню до їх членів до моменту передачі таких суперечок на вирішення Ради Безпеки ООН. Проте цей документ не дає чіткого визначення поняття регіональних угод і органів влади та меж їх повноважень. У той же час Статут ООН передбачає можливість залучення регіональних організацій до примусових дій за ініціативою і під керівництвом Ради Безпеки ООН, оскільки вони не можуть самостійно застосовувати примусові дії без дозволу Ради Безпеки ООН. Винятком із загального правила може бути лише застосування засобів примусу у разі нападу на учасника системи [38].

Розглянемо існуючі сьогодні у світі регіональні системи колективної безпеки, їх відповідність цілям і завданням Статуту ООН та основним

принципам їх функціонування. Для початку розберемо регіональну систему колективної безпеки, яка була створена в 1949 році країнами Західної Європи, які підписали Північноатлантичний договір, тобто Організацію Північноатлантичного договору. Основними завданнями Північноатлантичного альянсу, визначеними в договорі, стали підтримка миру і безпеки шляхом утримання від загрози застосування сили або її застосування та мирне вирішення міжнародних суперечок. Водночас слід підкреслити, що на момент створення Північноатлантичного альянсу його структура не відповідала Статуту ООН, оскільки до його складу входили держави, розташовані у вихідних регіонах [38].

Відповідно до преамбули Північноатлантичного альянсу, метою Організації Північноатлантичного договору є об'єднання зусиль усіх його членів для колективної оборони та збереження миру та безпеки. Однак мета організації, викладена в угоді, не корелює з прагненням створити потужну військову структуру.

Крім того, стаття 10 Північноатлантичного договору передбачає, що Сторони можуть за одностайною згодою запропонувати приєднатися до цього Договору будь-якій іншій європейській державі, яка здатна реалізувати принципи цього Договору та сприяти безпеці Північноатлантичного регіону [21].

Водночас, в сучасних умовах прийом нових членів до організації відбувається на підставі їх особистої заяви, що суперечить статутному документу організації. Крім того, проведення Північноатлантичним договором миротворчих операцій та реалізація програми «Партнерство заради миру» не визначені Північноатлантичним договором, як і роль організації в сучасних умовах.

Основи системи колективної безпеки в Європі також були закладені Народою з безпеки та співробітництва в Європі в Заключному акті, який був підписаний у 1975 році в Гельсінкі. Заключний акт встановлював принципи співробітництва між державами, їх взаємовідносини, окреслював конкретні

заходи, які очікуються у сфері роззброєння, перелічував кроки, спрямовані на забезпечення європейської безпеки. Проте основною характеристикою остаточного закону була відсутність стандартів щодо можливості застосування заходів примусу.

Отже, охарактеризувавши поняття системи колективної безпеки, варто зазначити, що колективна безпека – інститут права міжнародної безпеки, створений на основі міжнародно-правових норм (договірних і звичаєвих), який регулюється принципами міжнародного права, його метою є підтримання міжнародного миру та безпеки, а також існуючих світових правових порядок, так звана допомога в колективних діях суб'єктів міжнародного права з механізмами примусового виконання порушників і санкцій проти. Система колективної безпеки у формі Організації Об'єднаних Націй та регіональні системи міжнародної колективної безпеки у формі регіональних організацій можуть забезпечити особисту безпеку кожної людини та громадянина, держави шляхом забезпечення міжнародної безпеки та миру у всьому світі. Крім того, міжнародна безпека є важливим фактором забезпечення національної безпеки держави, а також дієвим механізмом незброєної оборони у разі агресії чи воєнного конфлікту.

1.2. Колективна безпека як інститут права міжнародної безпеки в ЄС

Характеризуючи колективну безпеку як інститут права міжнародної безпеки в ЄС, варто зазначити, що право міжнародної безпеки є галуззю міжнародного публічного права, оскільки воно регулюється системою міжнародно-правових норм для сприяння міжнародному миру та безпеці в цілому. Колективна безпека – це інститут права міжнародної безпеки, виходячи з того, що є:

1) «регулює не всю сукупність міжнародно-правових відносин в сфері підтримки загальносвітового правопорядку, а лише ту її частину, яку

складають колективні дії суб'єктів міжнародного права»;

2) «здійснює особливе завдання в межах права міжнародної безпеки, а саме полягає в дотриманні суб'єктами міжнародного права юридичних зобов'язань щодо підтримки миру і безпеки»;

3) «має можливість формувати загальні поняття у власних межах, які допомагають забезпечувати безпрогальність регульованих відносин» [10, с. 415].

Система колективної безпеки включає наступні елементи – засоби забезпечення світового правового порядку:

1) «заходи щодо заборони погрози силою чи її застосування (п. 4 ст. 2 Статуту ООН)»;

2) «заходи мирного вирішення міжнародних спорів (гл. VI)»;

3) «заходироззброєння (ст. 11, 26, 47)»;

4) «заходи щодо використання регіональних організацій безпеки (гл. VIII), тимчасові заходи щодо усунення порушень миру (ст. 40)»;

5) «примусові заходи безпеки без використання збройних сил (ст. 41), та з їх використанням (ст. 42)» [38].

Сьогодні Організація Об'єднаних Націй має право санкціонувати застосування сили в системі колективної безпеки, тому доцільно розглядати таке застосування сили в рамках Статуту Організації. Сам Статут ООН є установчим актом організації, який встановлює права та обов'язки держав-учасниць, визначає органи та процедури ООН. Хартія як міжнародний договір кодифікує на міжнародному рівні основні засади міжнародних відносин – від суверенної рівності держав до заборони застосування сили у міжнародних відносинах, встановлення основних прав людини тощо.

Засновники Статуту ООН визнавали, що сила може бути необхідною для запобігання та усунення загрози миру та придушення актів агресії чи інших порушень миру. Законно та належним чином застосована військова сила є життєво-важливою частиною будь-якої ефективної системи колективної безпеки, чи то традиційно вузької, чи то широкої. Однак у

сучасній політиці є небагато складніших і водночас важливіших питань, ніж принципи застосування сили та її використання в конкретних ситуаціях.

Статут Організації Об'єднаних Націй (стаття 2) прямо забороняє державам-членам застосовувати чи загрозувати застосуванням сили один проти одного, за двома винятками [38]:

– «дії у порядку самооборони у відповідності до ст. 51 Статуту»;

– «вживання заходів військового характеру, яке санкціоноване Радою Безпеки ООН на підставі глави VII Статуту (і шляхом розширення стосовно до регіональних організацій на підставі глави VIII) у порядку реагування на будь-яку загрозу миру, будь-яке порушення миру або акт агресії. Під час застосування основних положень Статуту на практиці доводиться зіштовхуватись із трьома проблемними питаннями»:

– «перше стосується ситуації, коли держава заявляє про своє право нанести в порядку самооборони превентивний удар у відповідь на загрозу, що не носить безпосереднього характеру»;

– «друге стосується ситуації, коли держава створює зовнішню загрозу, реальну або потенційну, іншим державам або людям, що перебувають за її межа ми, але при цьому в Раді Безпеки ООН існують розбіжності з приводу того, що робити в цьому випадку»;

– «третє стосується ситуації, коли загроза носить головним чином внутрішній характер, тобто небезпека загрожує самому населенню тієї або іншої держави» [34, с. 35].

Стаття 51 Статуту ООН визначає, що «чинний Статут жодним чином не порушує невід'ємне право на індивідуальну або колективну самооборону у разі збройного нападу на члена Організації Об'єднаних Націй, доки Рада Безпеки ООН не прийме заходів». необхідні для підтримки міжнародного миру та безпеки. Проте, згідно з давно встановленою нормою міжнародного права, держава, якій загрожує загроза, може розпочати військові дії, якщо загроза нападу є неминучою і не може бути подолана будь-якими іншими засобами, а дії є пропорційними загрозі. Проблема виникає в ситуації, коли

загроза не є негайною, але все ще є реальною після оголошення: наприклад, з ворожим наміром отримати потенціал для виробництва ядерної зброї [34, с. 35].

Оцінюючи процес військово-політичної взаємодії на просторі ЄС після Другої світової війни, можна виділити сім етапів, які відображають зародження та розвиток політики та стратегії ЄС з питань міжнародної безпеки. Вони містять:

- «пошук загальних напрямків та форм співпраці (1946-1949 рр.)»;
- «відхилення наддержавних проєктів (1950- 1954 рр.)»;
- «період концептуальної невизначеності (1955- 1968 рр.)»;
- «поступове поживлення діалогу з проблем безпеки (1969-1986 рр.)»;
- «нормативно-правове та інституційне визначення сфери безпекової та оборонної співпраці (1987-1997 рр.)»;
- «реалізацію та вдосконалення інституційного механізму європейської безпекової та оборонної політики (ЄБОП, 1998 р. – середина 2000-х рр.)»;
- «адаптацію ЄБОП до реалій багатопольярної міжнародної системи (з середини 2000-х рр.)» [24, с. 49].

У Західній Європі спроби створити нові структури колективної безпеки почалися незабаром після закінчення Другої світової війни. 17 березня 1948 року Бельгія, Велика Британія, Люксембург, Нідерланди та Франція уклали Брюссельський пакт – Договір про спільні дії в галузі економічної, соціальної, культурної та колективної самооборони. Стаття V цього договору передбачала «колективну самооборону» від можливого агресора і зобов'язувала країни-учасниці надавати стороні, що зазнала нападу в Європі, «військову та іншу допомогу та сприяти її зусиллям» [69].

У 1949 році багатосторонній діалог з питань безпеки призвів до створення НАТО. Натомість суто європейське безпекове утворення за участю Бельгії, Великої Британії, Люксембургу, Нідерландів та Франції відійшло на другий план.

Незважаючи на посилення ролі НАТО, яка взяла на себе оборонні та координаційні функції, Західний союз, створений згідно з Брюссельським пактом, зберіг своє значення регіональної військово-політичної організації. Згідно з Паризькою угодою 1954 року об'єднання, до якого приєдналися Німеччина та Італія, отримало назву Західноєвропейський Союз (ЗЄС). Завдання ЗЄС були адаптовані до поточних потреб держав-членів, а його організаційна структура (Організація Брюссельського договору) з 1950 року підпорядковується НАТО. Відповідно до ст. 3 Четвертого зміненого Брюссельського пакту, який визнає неправомірне дублювання військових структур НАТО європейцями, у військовій співпраці Рада Західноєвропейського союзу та його інститути мали «покладатися на відповідні інформаційні та консультативні органи НАТО» [69].

Закінчення «холодної війни» та перетворення Європейських спільнот на міжнародну структуру союзного типу призвели до подальших істотних змін у відносинах між європейськими країнами. Особливо яскраво ці процеси позначилися стані сфери безпеки. На засіданні Ради Європи в Маастрихті (9-10 грудня 1991 р.) було прийнято низку резолюцій щодо спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС..

У Маастрихтському договорі 1992 року вперше з'явилися положення про створення Спільної зовнішньої політики та політики безпеки, яка в майбутньому може стати «спільною оборонною політикою». Згодом ця ініціатива була визнана недостатньо ефективною та була замінена розширеним та ефективнішим політико-правовим інструментом, закріпленим в Амстердамському договорі ЄС 1997 року (набув чинності у 1999 році) та Спільній європейській політиці безпеки та оборони (СЄПБО).

Маастрихтський договір (1992 р.) та наступні базові угоди (Амстердамський договір 1997 р., Ніщський договір 2000 р.) створили Європейський Союз, який став умовною «парасолькою» Співтовариств. Повноваження Європейського співтовариства були поширені на неекономічні сфери відносин, а питання загальної оборони було включено до

концепції європейської безпеки. Маастрихтський договір вперше поширив зміни у відносинах безпеки лише на дев'ять країн, які одночасно були членами ЄС і ЗЄС і погодилися взяти на себе відповідальність за європейську оборону. Попри оголошення концепції європейської оборони, дати та етапи її реалізації не визначені.

У спільній англо-італійській заяві від 4 жовтня 1991 р. наголошувалося на ролі ЗЄС як «стратегічного мосту» між ЄС і НАТО в галузі безпеки та оборони [68, с. 156].

Водночас передбачалося створення міжнародно-політичних умов для розширення військово-політичних можливостей європейських структур за межами НАТО. Компромісним рішенням стало прийняття Радою ЄС «Санкт-Петербурзьких завдань» (19 червня 1992 р.), які покладали на ЄС гуманітарні та рятувальні місії, операції з підтримки миру та «кризовий менеджмент», включаючи енергійні форми мирні заходи. Європейські країни НАТО погодилися, що ЗЄС надасть необхідні ресурси для відповідних військових операцій [71].

Згідно з Маастрихтським, Амстердамським і Ніццьким договорами, Європейський Союз мав базуватися на трьох «опорах» — «стовпах». «Стовпи» або фундаменти ЄС — поширена метафора, згідно з якою Європейський Союз схожий на храм на трьох стовпах. Стовпи є частиною Договору про Європейський Союз, тобто:

– «перший стовп – Європейські Спільноти – договори про заснування Європейської економічної спільноти, Європейської спільноти з вугілля та сталі та Європейської спільноти з атомної енергії. Охоплює широке коло напрямків діяльності, визначених у договорах: спільна сільськогосподарська політика, митний союз та спільний ринок, економічний та монетарний союз тощо»;

– «другий стовп – спільна зовнішня та безпекова політика (СЗБП), визначена в розділі V Договору про ЄС»;

– «третій стовп – співпраця у сфері правосуддя та внутрішніх справ, визначена в розділі VI Договору про ЄС» [68, с. 161].

На саміті ЄС у грудні 1999 р. (Гельсінкі) було визначено напрямок розвитку військової сфери, відомий як головна мета Гельсінкі, або Основна мета 2003 р. Згідно з нею, країни-члени ЄС мали досягти оперативної здатності розгортання військового контингенту чисельністю 50,60 тис. осіб упродовж 60 днів. Ці завдання включають гуманітарні, рятувальні та миротворчі місії, залучення збройних сил до вирішення кризових ситуацій, зокрема дії, спрямовані на встановлення миру.

У травні 2003 р. під час саміту ЄС Рада зовнішньої політики констатувала, що ЄС досяг практично всіх оперативних можливостей для забезпечення реалізації Петерсберзьких завдань. Це підтвердили на практиці дві військові операції ЄС, розпочаті у 2003 році в Європі та за її межами:

- «31 березня – операція CONCORDIA у колишній Югославській Республіці Македонія (контингент ЄС замінив сили НАТО)»;
- «12 червня – операція ARTEMIS у Демократичній Республіці Конго (повністю автономна операція ЄС)» [73].

Наступний етап реалізації ЄПБО розпочався з прийняттям у грудні 2003 р. Європейської стратегії безпеки, яка продемонструвала успішне подолання кризи неузгодженості у питаннях спільної зовнішньої політики держав-членів ЄС. У цьому документі окреслено основні загрози та визначено основні напрями діяльності ЄС щодо запобігання новим загрозам.

Зокрема, стверджувалося, що оскільки широкомасштабна агресія проти однієї держави-члена ЄС наразі неможлива, Європа стикається з потенційними загрозами тероризму, розповсюдження зброї масового знищення, регіональних конфліктів та нелегальної міграції, неефективності державного інституту (державного управління). система), організована злочинність.

Відповідно до ідентифікованих загроз окреслено цілі, до яких має прагнути Європа для захисту власної безпеки [46, с. 83]:

– «реагування на загрози – створення механізмів попередження та реагування, у тому числі у сфері активного кризового менеджменту і міжнародного співробітництва»;

– «побудова безпеки в найближчому оточенні – реагування на загрозові тенденції у найближчому оточенні з метою попередження і недопущення конфліктів та криз»;

– «побудова міжнародного порядку, заснованого на ефективному багатосторонньому співробітництві – активне співробітництво з іншими впливовими гравцями на міжнародній арені, зокрема з впливовими світовими організаціями» [46, с. 84].

У червні 2004 року була прийнята Основна цивільна мета 2008, згідно з положеннями якої, якщо буде прийнято рішення про початок місії, цивільні сили швидкого реагування (СЦР) повинні бути розгорнуті протягом 30 днів. Ці дії можуть здійснюватися самостійно, спільно або в тісній взаємодії з армією. Основні завдання СЦР:

– «оцінка та проведення розслідування в кризовій ситуації або в такій, що загрожує перерости у кризову»;

– «розгортання сил з метою налагодження відносин перед початком повномасштабної місії у рамках ЄПБО»;

– «посилення існуючих механізмів врегулювання криз під егідою ЄС (наприклад, підтримка відповідної експертизи у сферах посередництва та моніторингу)» [46, с. 85].

Діяльність СЦР також включає охорону кордону, захист прав людини, допомогу органам державної влади та місцевого самоврядування, цивільний захист населення, матеріально-технічне та оперативне забезпечення. Як інструмент швидкого реагування, групи СЦР можуть бути мобілізовані та розгорнуті протягом п'яти днів.

Основна мета на 2010 р. закликає членів ЄС мати можливість швидко та рішуче реагувати на весь спектр операцій із врегулювання криз у рамках Договору про Європейський Союз, використовуючи усі прийняті методи.

Серед основних завдань щодо реалізації Головної мети на 2010 рік можна виділити такі [44, с. 242]:

- «заснування цивільно-військового органу в рамках Військового штабу Європейського Союзу: цей орган має миттєво брати на себе функції операційного центру в разі проведення певних операцій»;
- «заснування Європейського оборонного агентства»;
- «посилення координації спільних дій держав – членів ЄС»;
- «розвиток дієвого Європейського управління повітряних перевезень для членів ЄС, які хочуть брати в ньому участь»;
- «завершення формування Сил швидкого реагування ЄС»;
- «забезпечення боєздатності авіаносця з відповідним повним забезпеченням та супроводом»;
- «покращення виконання операцій ЄС на всіх рівнях у спосіб досягнення необхідної узгодженості та створення мережі взаємопов'язаних засобів зв'язку і покриття (наземного та супутникового)»;
- «встановлення кількісних показників та критеріїв, яких мають досягти національні сили у сфері підготовки та застосування відповідно до Основної Мети 2010» [44, с. 243].

На самітах ЄС у Кельні та Гельсінкі 1999 року було прийнято ряд організаційних рішень:

- «введення посади Верховного представника зі спільної зовнішньої політики і політики безпеки»;
- «створення оборонної структури ЄС – Комітету зі спільної зовнішньої та безпекової політики»;
- «створення Сил швидкого реагування ЄС з метою їх застосування в регіональних конфліктах без залучення або надання допомоги з боку НАТО» [36, с. 113].

Консультації між ЄС та НАТО завершилися прийняттям Декларації ЄС-НАТО про європейську безпекову та оборонну політику (1999 р.), яка затвердила стратегічне партнерство між цими організаціями, та прийняттям

документа «Берлін плюс» (2002 р.). Угоди «Берлін плюс» ґрунтувалися на тому, що країни-члени обох організацій мають обмежену чисельність збройних сил та оборонних ресурсів.

Щоб уникнути дублювання ресурсів, було погоджено, що ЄС може використовувати ресурси та засоби НАТО у своїх операціях. Основними елементами контрактів «Берлін плюс» були:

- «надання ЄС доступу до систем НАТО, які можуть допомогти планувати операції під керівництвом ЄС»;
- «доступність сил та засобів НАТО для використання в операціях із врегулювання криз під проводом ЄС»;
- «комплексне врахування наявних ресурсів для потреб операцій під керівництвом ЄС у системі оборонного планування НАТО»;
- «угода між НАТО і ЄС щодо обміну інформацією з обмеженим доступом»;
- «процедури надання, повернення і відкликання ресурсів і засобів НАТО»;
- «проведення консультацій між НАТО і ЄС» [24, с. 49].

Прийняті рішення свідчать про певну корекцію світогляду політичного керівництва країн ЄС та поступове посилення намірів виробити концепцію безпеки, безпосередньо орієнтовану на європейський політичний простір та реалізацію колективних інтересів країн ЄС у цьому відношенні. міжнародна безпека. Прийняття «Європейської стратегії безпеки» у грудні 2003 року стало спробою визначити роль ЄС у сучасному світі. Незважаючи на значну декларативність, цей документ окреслював загальні напрями зовнішньополітичної, безпекової та оборонної діяльності ЄС. Показово, що в документі повністю знехтували визначенням меж і змісту поняття «європейський простір», водночас задекларували небажання створювати нові розподільні перешкоди у зв'язку з розширенням ЄС.

Європейський Союз вже кілька років успішно працює над зміцненням власного військового потенціалу, спеціальне Європейське оборонне

управління координує діяльність у цій галузі, зміцнюється ідея постійного структурованого співробітництва в галузі безпеки та оборони між державами-членами, кілька розробок [24, с. 50].

Отже, країни Європи створили таку систему колективної безпеки, завдяки якій вдалося забезпечити безпеку багатьох держав світу та запобігти військовим конфліктам. Політичні та інституційні зміни в ЄС за останні 20 років створили передумови для нового сприйняття концепції «чисто європейського» простору безпеки. Розробка концепції європейської безпеки характеризується комплексним підходом, виявленням якісно нових загроз і водночас робить акцент на визнанні спільних для європейських країн цінностей. Європейський Союз наполегливо і поступово наближається до можливості впливу на вирішення проблем європейської та міжнародної безпеки. За останнє десятиліття ЄС вдалося значно розвинути військовий компонент як важливий елемент ЄПБО. Створення та розвиток військових контингентів дозволило Європейському Союзу виконувати миротворчі місії на європейському континенті та за його межами.

1.3. Джерельна база дослідження

У даному підрозділі магістерського дослідження ми спробуємо проаналізувати джерельну базу дослідження з питань стратегічного планування колективної безпеки ЄС.

Спеціальна історична література – це праці вчених, чії дослідження фактично були розвитком колективної безпеки в сучасну епоху. На даний момент триває активний процес збору інформації з даного питання, що дозволяє провести ретельний комплексний та всебічний аналіз. Є праці, які всебічно висвітлюють історичні передумови розвитку, періодизацію, нормативно-правове забезпечення колективної безпеки, основні напрями міждержавного співробітництва.

Необхідність об'єктивного розгляду проблеми становлення та розвитку системи колективної безпеки зумовила необхідність пошуку відповідної джерельної бази, яка б уможливила новий підхід до системи колективної безпеки в цілому та її учасників. Джерелознавчий аналіз досліджуваної теми засвідчив, що пошук двосторонньої взаємодії супроводжувалося появою історичних джерел для її дослідження. Їх критичний і неупереджений аналіз та глибоке осмислення дозволяють констатувати, що основну масу джерельної бази становлять численні документи та матеріали, що відрізняються один від одного за походженням, інформативністю та загальною спрямованістю, та відображають основні етапи розвитку колективної безпеки.

Ряд вчених присвятив свої наукові праці дослідженню системи колективної безпеки, аналіз яких став науковим підґрунтям для написання даного питання.

Проблеми колективної безпеки мають міжнародне значення і постійно знаходяться в центрі уваги науковців, політиків, громадськості. Праці стали концептуальними для сприйняття проблем світової безпеки: В. Тоффлера, З. Бжежинського, В. Вільямса, Ф. Фукуяма, та інших зарубіжних вчених, які визначили засади колективної безпеки у XX та XXI ст. Вітчизняні вчені та аналітики В. Горбулін, Г. Ситник, Л. Поляков, А. Мельник, В. Чалий, А. Семенченко, Б. Тарасюк, Б. Клімкін, А. Каляєв, О. Хилько та інші зосереджували увагу на підходи щодо порядку формування колективної безпеки.

На наш погляд, В.С. Ржевська провела надзвичайно ретельний аналіз розуміння колективної безпеки вченими різних країн та юридичних шкіл, тому, не вдаючись до подробиць дослідження, наведемо лише головні тези. Зокрема, вона зазначає, що «можна виокремити наступні спільні риси в розкритті поняття колективної безпеки українськими та російськими авторами: перелік ознак або елементів системи колективної безпеки, констатація того, що система колективної безпеки перебуває в історичному

розвитку, проте при огляді цього розвитку – зосередження на положеннях Статуту ООН як на його сучасному етапі та найбільшому досягненні, визначення рівнів системи колективної безпеки – універсального та регіонального або визнання існування окремих систем колективної безпеки – універсальної та регіональних»; розкриття змісту поняття «колективної безпеки» через його співвідношення з такими поняттями, як «міжнародна безпека», «глобальна безпека», «колективна самооборона», «право міжнародної безпеки» тощо [34].

А.В. Кудріцький вважав, що «міжнародна безпека – це система заходів, яка гарантує державам всіх континентів мир на основі поваги суверенітету, неподільності кордонів та територіальної цілісності, відмову від застосування сили чи погрози застосування сили, мирного вирішення спорів, невтручання у внутрішні справи» [45, с. 55].

Це визначення справедливо підкреслює важливість захисту суверенітету та дотримання основоположних принципів міжнародного права в забезпеченні міжнародної безпеки. Слід, однак, зазначити, що в радянській науковій доктрині поняття міжнародної безпеки і системи колективної безпеки часто змішувалися і об'єднувалися в єдине ціле.

Так, можна стверджувати, що наведені вище визначення колективної безпеки відображають їх більше як спільні дії держав для забезпечення міжнародної безпеки.

В. К. Собакін у монографії «Колективна безпека – гарантії мирного співіснування» пропонує таке визначення колективної безпеки: «У сучасному світі колективна безпека може вбачатись за гарантію мирного співіснування держав різних соціально-економічних систем. Міжнародно-правові принципи і організаційні форми колективної безпеки мають визначатись та будуватись у повній відповідності до принципів мирного співіснування» [37, с. 39].

У цьому визначенні автор поєднує поняття «колективна безпека» з проблемою роззброєння і водночас поєднує поняття колективної безпеки з поняттям системи колективної безпеки.

Поняття колективної безпеки та колективної самооборони також не збігаються. Про це вказує В.М. Репецький, зазначаючи, що: «вони різняться за своєю правовою природою і між ними існують суттєві відмінності. Насамперед вони спираються на правові підстави повстання. Перші створюються відповідно до ст. 52 Статуту ООН, правовою основою створення інших є ст. 51 того ж документа. Різні правові основи також призвели до функціональних відмінностей між двома типами організацій. Основним завданням оборонних блоків є захист від зовнішнього агресора, а системи колективної безпеки мають забезпечувати мир між учасниками такої системи. Це означає, що організації колективної безпеки переважно функціонально орієнтовані всередину, а організації колективного захисту більше орієнтовані зовні. Існують також окремі технічні відмінності щодо обов'язку інформування Ради Безпеки відповідно до ст. 51 та ст. 54 Статуту ООН. Водночас у сучасних умовах обидва поняття є взаємовиключними, оскільки значна частина регіональних організацій містить також положення щодо колективної самооборони (наприклад, ОАД та ЛАД), а окремі оборонні союзи (як, наприклад, НАТО) можуть претендувати на роль системи колективної безпеки» [33, с. 301].

Ю. Дроздова, у своїх працях розглядала колективну безпеку та надала своє авторське визначення. У рамках права міжнародної безпеки дослідила місце колективної безпеки в системі права міжнародної безпеки, охарактеризувала основні ознаки системи колективної безпеки, проаналізувала сучасний стан забезпечення колективної безпеки в рамках універсальної та регіональної системи колективної безпеки, а також звернув увагу на основну проблему системи колективної безпеки в сучасних умовах розвитку міжнародного права. Вона підкреслила, що існуюча система колективної безпеки не є досконалою, але є основою сучасного світового правопорядку [9, с. 208].

О. Я. Вінокур та З. Ю. Шевчук у своїх наукових працях розглянули систему колективної безпеки, її принципи та ознаки. Узагальнено систему

колективної безпеки в особі ООН і регіональних систем міжнародної колективної безпеки, в особі регіональних організацій [3].

А.С. Трегубенко у своїй роботі «Міжнародне право про застосування сили в системі колективної безпеки» розкрив специфіку застосування сили в колективній безпеці. Проаналізовано систему нормативно-правового впливу на регулювання миротворчої діяльності ООН [41].

В. Т. Шатун у своїй роботі «Оборонна і безпекова політика Європейського Союзу: формування та еволюція» присвятив вивченню проблеми формування, розвитку та вдосконалення політики оборони та безпеки Європейського Союзу, а також спільної зовнішньої та безпекової політики. Він проаналізував основні кроки, зроблені європейською спільнотою з розробки власної європейської політики безпеки та оборони у зв'язку з новими загрозами регіональної та глобальної безпеки, стан відносин ЄС-НАТО та їх трансформацію у сфері безпеки [49].

О. О. Труш та Є. М. Нікіпелова у своїх роботах представили результати дослідження процесу становлення та розвитку розвитку європейської політики безпеки та оборони. За результатами аналізу міждержавних багатосторонніх угод, спрямованих на зміцнення співробітництва між європейськими країнами, досліджень провідних вітчизняних та зарубіжних вчених у сфері безпеки визначено основні кроки у формуванні спільної зовнішньої політики безпеки ЄС, участь країн Європейського співтовариства в міжнародних безпекових організаціях, місце України в цих процесах [43].

О.Є. Цевельов у своїх працях розкрив основні принципи системи колективної безпеки держав, її формування та завдання. Здійснив аналіз стану окремих елементів міжнародної та регіональної ситуації та її наслідків для України, а також питання формування власної політики захисту національних інтересів через призму існуючих систем колективної оборони. Сьогодні США та їхні партнери з Європейського Союзу продовжують відігравати ключову роль на європейському континенті. Водночас ЄС схиляється до ролі незалежної сили та намагається створити власну систему

колективної безпеки. Але все більшого значення набувають інші центри впливу – Китай, Індія, Бразилія, Російська Федерація, які мають власні погляди та наміри у створенні ефективних структур безпеки в Європі та світі. [47].

Є.О. Колдов у своєму дослідженні присвятив себе проблемам дослідження системи колективної безпеки Європейського Союзу. Питання щодо функціонування системи колективної безпеки в рамках Європейських спільнот є предметом обговорення з моменту закінчення Другої світової війни до сьогодні. З набранням чинності Лісабонським договором розпочався новий етап у розвитку цього вектора діяльності європейських держав. У той же час глобальні виклики сьогодення, у тому числі агресія Російської Федерації проти нашої країни, висувають нові вимоги до функціонування сектору безпеки Європейського Союзу. На основі аналізу чинної нормативно-правової бази та наукових публікацій автором розглянуто становлення, розвиток та сучасне функціонування системи колективної безпеки в Союзі. Він запропонував можливість і доцільність прийняття угоди про колективну безпеку ЄС окремим законом [15].

Максим Прихненко та Дар'я Бабій порушили питання колективної безпеки в Європейському Союзі. Дослідження підкреслює той факт, що в сучасному світі відбувається процес трансформації загроз безпеці, і здатність реагувати на ці загрози також є фундаментальною з точки зору визначення впливу окремих країн на систему, т. називають міжнародні відносини та політичний вплив інтеграційних об'єднань [27].

Ю. В. Петренко у статті «Проблеми міжнародно-правового механізму співробітництва держав-членів Європейського Союзу в сфері оборони» проаналізувала сучасні загрози та виклики системі європейської безпеки та їх вплив на розвиток міжнародно-правового співробітництва держав-членів Європейського Союзу у сфері оборони. Охарактеризувала роль Європейського Союзу в архітектурі європейської безпеки. Акцентується увага на поступових кроках Європейського Союзу щодо переходу від позиції

«споживача» безпеки до позиції, до якої прагне Європейське співтовариство – «творця» безпеки. Досліджувала основні міжнародно-правові механізми співробітництва держав-учасниць Європейського Союзу у сфері оборони [20].

Питання, пов'язані з механізмами міжнародно-правового співробітництва держав-членів Європейського Союзу в галузі оборони, на території пострадянських країн та в працях зарубіжних авторів розглядалися переважно в окремих видах. співробітництво. Комплексного дослідження механізмів міжнародно-правового співробітництва держав-членів Європейського Союзу у сфері оборони досі не проведено. Окремі аспекти зазначеної проблематики знайшли відображення в публікаціях українських та зарубіжних експертів. Міжнародні правові механізми співробітництва держав-членів Європейського Союзу у сфері оборони досліджували українські вчені: І. В. Яковюк, О. Я. Трагнюк, Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, А. В. Грубінко, О. С. Вонсович, В. В. Кравченко, М. В. Гребенюк, О. І. Пошедін, В. Г. Ціватий, О. А. Чумаченко тощо.

З класичних загальнотеоретичних робіт слід відзначити ті, які виконувалися в Інституті досліджень безпеки Європейського Союзу, Асоціації європейських досліджень РАН, Національному інституті стратегічних досліджень, Національному інституті Проблеми міжнародної безпеки, Інститут проблем національної безпеки (Є. Бажанов, О. Бодрук, В. Бруз, І. Василенко, О. Власюк, В. Горбулін, Д. Греві, О. Задохін, І. Іванов, Д. Кеохейн, Б. Косевцов, Г. Костенко, О. Панарін, Г. Перепелиця, Г. Ситник, В. Смолянюк, Д. Хеллі, П. Циганков).

Ряд авторів присвятили свою наукову діяльність розгляду окремих проблем розвитку країн європейського регіону, зокрема інтеграції, питань безпеки, їх геополітичних та політичних аспектів: О. Аляєв, Ю. Борко, О. Бурсов, Л. Воробйова, А. Гальчинський, О. Гончаренко, К. Грищенко, В. Дергачов, Т. Закаурцева, Т. Зонова, І. Кузьмін, О. Литвиненко, О. Маначинський, І. Храбан, В. Чи, В. Шахов, А. Шевцова.

Питання національної та міжнародної безпеки також аналізували експерти з країн СНД, такі, зокрема, як К. Гаджієв, М. Дзлієв, Г. Дробот, О. Дугін, В. Манілов, О. Матвєєва, А. Мовсєсян, Н. Набієв, Н. Нартов, С. Рогов, С. Сумбаєв, Б. Топорнін, А. Уткін, О. Червяков, Т. Шаклеїна.

Концептуальні засади міжнародної безпеки досліджувалися у працях західних авторів, зокрема, Р. Арона, З. Бжезинського, Д. Болдуїна, К. Дойча, Е. Карра, Е. Картера, Г. Кларка, Дж. Кеннана, Р. Кеохейна, Г. Кіссінджера, С. Хоффмана, Х. Маккіндера, Е. Менсфілда, М. Михалки, Д. Мілтрані, Г. Моргентау, Дж. Ная, Р. Нібура, У. Перрі, Дж. Розенау, Дж. Снайдера, Дж. Стейнбруннера, Л. Сона, К. Уолтца, М. Хааса.

Зокрема, К.В. Смирнова присвятила аналізу міжнародно-правових норм, які встановлюють право держав колективну самооборону. Особливу увагу приділено факторам розвитку європейської системи міжнародної безпеки, а також розвитку інституту колективної самооборони у системі європейської системи міжнародної безпеки. У цьому контексті аналізуються Лісабонські договори про Європейський Союз та функціонування Європейського Союзу, які вперше за всю історію розвитку Європейського Союзу запровадили право на колективну самооборону [36].

В. Мандрагеля у своїх роботах аналізує ключові інституційні проблеми європейської системи колективної безпеки. Він порівнює європейську стратегію безпеки зі стратегією національної безпеки Сполучених Штатів [19].

Отже, загалом українські та зарубіжні науковці розглядають у своїх роботах різноманітні проблеми з метою узагальнення та виявлення причин та можливих наслідків процесів стратегічного планування колективної безпеки. Огляд джерельної бази дослідження колективної безпеки показує, що, окрім значної кількості публікацій загального характеру, які розкривають їх напрями та зміст, науковці почали досліджувати та аналізувати колективну безпеку в нових геополітичних умовах. Проте вивчення останніх викликів розвитку колективної безпеки ЄС залишається недостатнім.

Висновки до розділу 1

Отже, охарактеризувавши теоретико-методичні засади дослідження питань стратегічного планування колективної безпеки, можна зробити наступні висновки:

Колективна безпека – інститут права міжнародної безпеки, створений на основі міжнародно-правових норм (договірних і звичаєвих), який регулюється принципами міжнародного права, його метою є підтримання міжнародного миру та безпеки, а також існуючих світових правових порядок, так звана допомога в колективних діях суб'єктів міжнародного права з механізмами примусового виконання порушників і санкцій проти. Система колективної безпеки у формі Організації Об'єднаних Націй та регіональні системи міжнародної колективної безпеки у формі регіональних організацій можуть забезпечити особисту безпеку кожної людини та громадянина, держави шляхом забезпечення міжнародної безпеки та миру у всьому світі. Крім того, міжнародна безпека є важливим фактором забезпечення національної безпеки держави, а також дієвим механізмом незброєної оборони у разі агресії чи воєнного конфлікту.

Країни Європи створили таку систему колективної безпеки, завдяки якій вдалося забезпечити безпеку багатьох держав світу та запобігти військовим конфліктам. Політичні та інституційні зміни в ЄС за останні 20 років створили передумови для нового сприйняття концепції «чисто європейського» простору безпеки. Розробка концепції європейської безпеки характеризується комплексним підходом, виявленням якісно нових загроз і водночас робить акцент на визнанні спільних для європейських країн цінностей. Європейський Союз наполегливо і поступово наближається до можливості впливу на вирішення проблем європейської та міжнародної безпеки. За останнє десятиліття ЄС вдалося значно розвинути військовий компонент як важливий елемент ЄПБО. Створення та розвиток військових

контингентів дозволило Європейському Союзу виконувати миротворчі місії на європейському континенті та за його межами.

Загалом українські та зарубіжні науковці розглядають у своїх роботах різноманітні проблеми з метою узагальнення та виявлення причин та можливих наслідків процесів стратегічного планування колективної безпеки. Огляд джерельної бази дослідження колективної безпеки показує, що, окрім значної кількості публікацій загального характеру, які розкривають їх напрями та зміст, науковці почали досліджувати та аналізувати колективну безпеку в нових геополітичних умовах. Проте вивчення останніх викликів розвитку колективної безпеки ЄС залишається недостатнім.

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

2.1. Діяльність ЄС у сфері забезпечення миру та безпеки

Аналізуючи діяльність ЄС у сфері забезпечення миру та безпеки, варто зауважити, що У 1952 році було зроблено спроби створити Європейське оборонне співтовариство, аналогічне за своїм характером Європейському співтоваристві вугілля і стали, але парламент Франції заблокував це рішення [22].

Надалі історія розвитку СПБО пов'язана зі створення прообразу військових сил та діяльністю Західноєвропейського Союзу (ЗЄС). «ЗЄС – це організація, яка була створена на основі Брюссельського договору 1948 року, підписаного Францією, Великобританією, Бельгією, Люксембургом та Нідерландами, і включала 28 країн з чотирма різними статусами. Завдання і інститути даного союзу поступово набували більш інтегрованого характеру і спонукали до створення спільної політики безпеки та оборони як частини спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС. Західноєвропейський Союз не мав власної армії, покладаючись на співробітництво між членами і формально проіснував до 30 червня 2011 року» [27, с. 73].

У червні 1992 р. на зустрічі в Бонні країни Західноєвропейського Союзу прийняли «Петерсберзьку декларацію» про відносини між ЗЄС, ЄС і НАТО. Декларація передбачала розширення завдань Економічної та соціальної ради. Останній повинен не тільки забезпечувати оборону територій країн-учасниць, а й виконувати Петерсберзькі завдання. Наразі вони включені до Лісабонського договору (стаття 43 Договору про ЄС) і включають операції з роззброєння, гуманітарні та рятувальні місії, місії військової допомоги, управління кризами, включаючи примус до миру та постконфліктну стабілізацію. Водночас усі вони також можуть бути спрямовані на боротьбу з транснаціональним тероризмом.

Висвітлюючи інституційний механізм, слід підкреслити, що відповідно до положень Лісабонської угоди фігурує посада Верховного представника ЄС із зовнішньої політики та політики безпеки та Європейська служба зовнішніх зв'язків. Крім того, існує Комітет з політики безпеки, який займається координацією військових питань, і Військовий комітет, до складу якого входять начальники головних військових штабів країн-учасниць. Існує Європейське оборонне агентство та Корпус швидкого реагування.

12 липня 2004 року Рада ЄС заснувала Європейське оборонне агентство (EDA), метою якого є сприяння співпраці між державами-членами ЄС та створення проектів у галузі оборони. Такою важливою ініціативою стало об'єднання та спільне використання можливостей країн-членів ЄС.

У 2011 році міністри оборони затвердили перелік з 11 пріоритетних напрямків програми, включаючи дозаправку в повітрі, програму підготовки вертольотів, морську розвідку та придбання європейських супутникових засобів зв'язку. Агентство також зосереджується на сприянні співробітництву, системам стандартизації та сертифікації, керує дослідницькими та технологічними проектами, працює над ініціативами для підтримки європейської оборонної промисловості та підтримує інноваційні підходи подвійного використання [50].

У ЄС немає регулярної армії. Крім спільних завдань, збройні сили залишаються окремими та незалежними у багатьох інших областях. Однак на саміті ЄС у Гельсінкі (грудень 1999 р.) було вирішено створити до 2003 р. потенціал, що дозволяє протягом двох місяців розгорнути військовий контингент чисельністю 60 тис. осіб. («корпус швидкого розгортання») [54].

Головною метою СПБО є підтримання миру та зміцнення міжнародної безпеки відповідно до принципів Статуту ООН. Відповідно до Лісабонського договору стало можливим створити правову основу для реалізації механізмів спільної політики безпеки і оборони. Так в параграфі 2 ст. 42 зазначено, що довгостроковим завданням СПБО є формування спільної оборонної політики ЄС та створення єдиної системи колективної оборони Європейського Союзу.

У разі агресії проти однієї з країн ЄС інші зобов'язуються надати допомогу всіма доступними засобами відповідно до ст. 51 Статуту ООН [38].

Однак, поки немає механізму впровадження цієї системи та держав, члени ЄС більше покладаються на вже перевірену систему колективної оборони НАТО, оскільки 22 держави з 28 держав-членів Європейського Союзу є членами НАТО. Також у положенні про солідарність (ст. 222 Договору про функціонування ЄС) говориться, що Союз повинен мобілізувати всі інструменти, включно з військовими, для запобігання захисту від тероризму та надання допомоги та, на прохання влади країн постраждалої держави, у разі виникнення в одній із них природної чи техногенної катастрофи.

У звіті за підсумками засідання Ради Європи, що відбулося 19-20 грудня 2013 р. у Брюсселі, зазначено, що в цих умовах Європейський Союз має взяти на себе додаткові зобов'язання щодо забезпечення безпеки не лише на своїй території та в сферах «Європейської політики сусідства», а й на глобальному рівні. У зв'язку з цим визнано необхідним розвивати військовий потенціал ЄС та зміцнювати співпрацю з партнерами – третіми країнами та міжнародними організаціями.

24 червня 2014 року Рада схвалила Стратегію морської безпеки ЄС, яка є основою для ефективного та комплексного вирішення викликів морській безпеці з точки зору транскордонної та організованої злочинності, загроз свободі судноплавства та розповсюдження зброї, масове знищення та екологічні ризики [57].

У грудні 2014 року Рада ухвалила план заходів щодо реалізації стратегії. Цей план містить 130 заходів, організованих у п'яти різних напрямках: зовнішні дії; морська обізнаність, спостереження та обмін інформацією; розвиток навичок; аналіз ризиків, захист стратегічної морської інфраструктури та управління кризовими ситуаціями; дослідження безпеки на морі та інновації, освіта та навчання. У плані дій також визначено, які

заходи мають бути реалізовані на рівні ЄС, а які – на національному рівні, а також визначено кінцевий термін їх виконання [54].

Наразі Європейський Союз проводить п'ять військових та одинадцять цивільних і військових операцій і місій. На сьогодні понад 7000 осіб беруть участь у військових і цивільних місіях ЄС у різних регіонах світу [54].

З метою стабілізації ситуації в Сомалі та Північно-Східній Африці з 7 квітня 2010 року проходить тренувальна місія сил безпеки Сомалі. Її головна мета – допомогти Перехідному федеральному уряду у створенні національних структур влади. Понад 4 тисячі представників правоохоронних органів проходять підготовку та навчання з питань військової поліції, цивільно-військового співробітництва, розвідки, міжнародного гуманітарного права та прав людини, захисту цивільного населення [66].

Сахель посідає особливе місце у регіональній політиці ЄС. ЄС цікавить тероризм, організовану злочинність, нелегальну міграцію тощо у подоланні загроз безпеці у вигляді стратегії безпеки та розвитку ЄС у країнах Сахельського регіону. Так, на прохання уряду Нігеру ЄС створив громадянську місію влітку 2012 року. Її основне завдання – допомога місцевим силовикам у боротьбі з тероризмом та організованою злочинністю, консультування з питань раціонального використання людських ресурсів тощо. Експерти та інструктори місії підготували понад 3 тис. представників сил внутрішньої безпеки, збройних сил та судової системи [73].

18 лютого 2013 р. на підставі офіційного запиту влади Малі та резолюції Ради Безпеки ООН № 2085 Військова навчальна місія для місцевих збройних сил. У цій місії беруть участь 23 держави-члени ЄС. Метою місії є сприяння реформі збройних сил Малі та надання професійної та консультативної допомоги, особливо у галузі оперативної підготовки, розвідки, раціонального використання людських ресурсів тощо. Програма також забезпечує підготовку бойових підрозділів на нарадах, ознайомлення із курсом міжнародного гуманітарного права та прав людини, захист цивільного населення [59].

15 квітня 2014 року Рада ЄС також створила цивільну місію для підтримки внутрішніх сил безпеки Малі. Місія спрямована на підтримку влади місцевої влади на всій території країни, сприяння забезпеченню конституційного та демократичного порядку. Програма місії включає стратегічні консультації та навчання для поліції, жандармерії та національної гвардії в Малі [61].

22 травня 2013 року Рада ЄС створила цивільну місію для покращення безпеки державного кордону в Лівії. Місія була запущена на запрошення законної влади країни, за допомогою якої ЄС підтримує відновлення Лівії після громадянської війни. Здійснюється консультування з розробки інтегрованої стратегії управління сухопутним, повітряним і морським кордоном. Місія передбачає навчання працівників прикордонної служби, митної служби внутрішньовідомчій організації операцій, міжвідомчому співробітництву, методам управління ризиками відповідно до міжнародних стандартів тощо. Євросоюз сам фінансує місію – щорічні витрати становлять близько 26 мільйонів євро. Через ескалацію конфлікту на півночі Лівії влітку 2014 року місія була змушена тимчасово дислокуватися в Тунісі [60].

В умовах сучасного конфлікту на сході України по-новому постає виконання ЄС своїх програмних зобов'язань у сфері кризового врегулювання. 22 липня 2014 року Рада ЄС заснувала Громадянську консультативну місію ЄС щодо реформи сектору безпеки в Україні. До основних напрямів діяльності місії в Україні належить допомога на консультативному рівні у реформуванні структури внутрішніх правоохоронних органів, встановленні законності [56].

Крім того, 17 березня 2015 року Верховна Рада України схвалила заклик ООН і ЄС створити миротворчу місію в Україні. Згідно з текстом документа, Верховна Рада схвалила заклик до Ради ЄС запровадити відповідну процедуру для початку операції ЄС у рамках спільної політики безпеки та оборони в Україні, конкретні способи реалізації якої будуть

визначено в ході консультацій з українською стороною, а також направлення в Україну місії для попередньої оцінки ситуації.

Слід зазначити, що в майбутньому на ділянку СПБО можна чекати змін. На неформальній зустрічі 18 лютого 2015 року міністри оборони 28 країн ЄС домовилися, що засідання Європейської Ради, яке відбудеться в червні 2015 року, має бути присвячене обговоренню стратегічних проблем у сфері безпеки та оборони. боротьба з гібридними загрозами, стратегічна комунікація, потенціал швидкого реагування ЄС, реалізація стратегічного плану дій ЄС щодо морської безпеки та підтримка оборонної промисловості, з особливим акцентом на малі та середні підприємства[55].

Отже, проаналізувавши діяльність ЄС у сфері забезпечення миру та безпеки, варто зауважити, що в силу своєї унікальної правової природи ЄС має унікальний комплексний механізм реалізації заходів, спрямованих на запобігання та вирішення конфліктів як на глобальному рівні, так і у разі виникнення загрози самому ЄС, але він потребує подальшого розвитку та вдосконалення. Після набуття чинності Лісабонським договором ЄС розгорнув більшість цивільних та військових операцій на території Африканського континенту, що пов'язано з конфліктними ситуаціями, звідси і факт глобалізації СПБО. Водночас можна припустити, що конфлікт в Україні неодмінно вплине на подальший розвиток СПБО. Сьогодні формально можна говорити про існування системи колективної самооборони ЄС, але створення системи колективної безпеки ЄС пов'язане з багатьма проблемами та викликами, які потребують, насамперед, політичної волі держав-членів, які можуть незабаром відбутися.

2.2. Договір колективної безпеки ЄС

Характеризуючи договір колективної безпеки ЄС, варто зазначити, що у запровадженні до Глобальної стратегії Європейського Союзу із зовнішньої та безпекової політики чітко сказано: мета і навіть саме існування ЄС

сьогодні ставиться під сумнів, європейський регіон став менш стабільним, жодна з держав у їхньому розпорядженні достатньо ресурсів, щоб впоратися з сьогоднішніми погрозами самотійно. Зважаючи на вищевикладене, можна сміливо сказати, що найближчими роками СПБО стане ключовим пріоритетом розвитку європейської спільноти [65].

Однак, перш ніж оцінювати можливості потенційного розвитку в цій сфері, необхідно коротко розкрити саму суть СПБО. Слід пам'ятати, що СПБО є ключовим елементом іншого, більш широкого напрямку – Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗПБ). Зусилля щодо інституціоналізації координації спільних зусиль європейських держав у цій сфері сягають середини ХХ століття.

Як ми зазначали вище, у 1948 році п'ять європейських держав уклали Брюссельський договір, який поклав початок створенню Західноєвропейського Союзу – ЗЄС. Крім іншого, цей закон встановлював обов'язок надавати військову підтримку чи іншу допомогу стороні, що зазнала нападу [44, с. 242].

Водночас обговорюються інші, більш тісні проекти співпраці. Тому з ініціативи прем'єр-міністра Франції Плевена обговорювався план створення європейської армії, а також ведуться переговори про створення Європейського оборонного співтовариства (ЄОС). Однак все це не проявляється ефективно через діяльність Організації Північноатлантичного договору НАТО, яка активно бере на себе оборонні та координаційні функції. Домінування США в НАТО, військова присутність Сполучених Штатів на території європейського континенту та обмеженість ресурсів західноєвропейських країн для ефективною протидії загрозам з боку Радянського Союзу роблять будь-які спроби об'єднання малопродуктивним інститутом [42, с. 32].

У 2002 році була прийнята Декларація НАТО-ЄС, яка підтвердила принцип стратегічного партнерства між двома організаціями та надала Союзу доступ до ресурсів НАТО, якщо виникне необхідність вирішення

кризових ситуацій. У 2003 році була прийнята Європейська стратегія безпеки, в якій використано розширене розуміння поняття «безпека», яке включало не тільки питання обороноздатності та готовності до надзвичайних ситуацій природного характеру та людини, а й питання міграції та гуманітарної допомоги. , навколишнє середовище тощо.

Вивчаючи це питання, слід зазначити, що СПБО тривалий час орієнтувалася переважно на зовнішній вектор з метою підтримки міжнародної безпеки та запобігання конфліктам. Проте в п. 2,3 ст. 42 Договору про Європейський Союз (ДЄС) йдеться про необхідність роботи СПБО на основі формування спільної оборони у разі одностайного рішення та розглядається можливість створення окремими державами-учасницями багатонаціональних сил [1, с. 5].

Пункт 7 цієї статті також містить положення, згідно з яким у разі, якщо одна держава-член наражається на збройну агресію, інші держави-члени зобов'язані надати допомогу в межах коштів, передбачених ст. 51 Статуту ООН. Механізм реалізації цього положення передбачає функціонування місій, рішення про здійснення яких приймається Радою одноголосно на пропозицію вищого представника Союзу із закордонних справ та політики безпеки або з ініціативи держави-члена.

Водночас ст. 42 ДЄС містить певні застереження щодо реалізації цього комплексу заходів. Положення пункту 2 цієї статті визначає, що політика Союзу в цих відносинах не впливає на особливий характер політики безпеки і оборони нейтральних держав-членів ЄС (Австрія, Фінляндія, Швеція), а також щодо і зобов'язання, передбачені Північноатлантичним договором для держав-членів, спільна оборонна політика яких здійснюється в рамках НАТО [16].

Крім того, з метою забезпечення захисту цінностей ЄС та служіння його інтересам стаття 43 ДЄС може бути передана групі держав-членів, які бажають це зробити та мають необхідні можливості для місії. Призначені держави за участю Високого представника ЄС із закордонних справ і

політики безпеки домовляються одна з одною щодо управління процесом реалізації місії та, за власною ініціативою чи на запит будь-якої держави-члена ЄС інформувати їх про хід виконання зазначених заходів.

Безперечно позитивним є те, що треті країни, які не є членами ЄС, але мають тісні партнерські стосунки, можуть бути залучені до реалізації операцій Союзу, спрямованих на врегулювання окремих кризових явищ. Наприклад, Угода між Європейським Союзом та Україною про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу з врегулювання кризових ситуацій, яка ратифікована Законом України № 1000. 137-VI від 06.03.2008 р. регулює питання щодо визначення порядку прийняття рішень та загальних умов участі України в операціях ЄС як військовими, так і цивільними засобами, при цьому така схема не стосується окремих операцій, а є загальною та підлягають застосуванню в кожному конкретному випадку.

Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншого боку, ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII, також передбачає: посилення співпраці у запобіганні конфліктам та у сфері антикризового управління [42, с. 33].

Водночас слід зазначити, що згадане співробітництво подекуди є досить далеким від оборонної складової СПБО, оскільки в даному випадку йдеться про застосування «м'якої» сили зі значною цивільною складовою. Проте, як показує практика, виклики сьогодення вимагають застосування більш жорстких заходів із переважанням військової складової.

Цей факт частково пояснює ухвалення нової Глобальної стратегії зовнішньої політики та політики безпеки ЄС у 2016 році. Цей документ визначає військову оборону, боротьбу з тероризмом, кібербезпеку, стратегічну комунікацію та боротьбу з тероризмом як пріоритетні сектори сфери безпеки. Комплексний підхід до вирішення кризових явищ має стати визначальним фактором майбутньої політики безпеки. Для досягнення цієї

мети Євросоюз, як мовиться в стратегії, повинен мати весь комплекс наземного, повітряного, космічного та морського потенціалу, включаючи стратегічні ресурси. Що накладає зобов'язання на держави-члени виділяти 20% оборонного бюджету на закупівлю техніки та науково-технічні розробки [42, с. 34].

У цьому документі особлива увага приділяється розвитку оборонної промисловості, яка переслідує подвійну мету: збільшення військового потенціалу та стимулювання економічного зростання та створення робочих місць. Звичайно, сама по собі, без ефективного механізму реалізації, Стратегія не має істотного практичного значення.

У цьому контексті на засіданні Ради ЄС 14 листопада 2016 року було представлено план реалізації Глобальної стратегії у сфері безпеки та оборони. Метою прийняття цього закону є надання Стратегії можливостей для практичної реалізації. Для затвердження відповідного механізму також було прийнято Європейський план дій з питань оборони, схвалений Єврокомісією 30 листопада 2016 року [24, с. 50].

Аналізуючи зміст згаданих документів, а також діяльність Союзу у цій сфері, слід зазначити, що сьогодні інститути та представники ЄС приділяють особливу увагу фінансовій складовій європейської оборонної політики. Так, у Європейському плані оборонних дій наголошується, що, незважаючи на високий військовий потенціал ЄС, він відчуває неефективне витрачання ресурсів у сфері оборони та безпеки через дублювання повноважень, технологічних відставань та відсутність продуктивної співпраці.

Поки важливі геополітичні гравці (США, Російська Федерація, Китай) нарощують і модернізують свій військовий потенціал, загальні витрати на оборону країн ЄС зменшуються, а інновації прогресують недостатньо швидко. Європейський оборонний фонд є ключовим елементом у систематизації та оптимізації витрат СПБО [20, с. 262].

Аналізуючи безпекову політику ЄС в інституційному аспекті, а також нормативні акти в цьому питанні, цілком логічно виникає питання про

можливість і доцільність реалізації окремого закону, який би системно регулював весь комплекс СПБО. Аналогічна угода про колективну безпеку ЄС могла б містити положення ДФЄС, численні стратегії та плани дій щодо їх реалізації. Однак практична реалізація цього завдання відразу ж натрапляє на низку труднощів [13, с. 18].

По-перше, постає питання про ступінь обмеження суверенітету держав у цій сфері. Схоже, що країни ЄС із значним військовим потенціалом (Франція, Німеччина) можуть перешкодити широкому делегуванню повноважень за майбутнім договором, оскільки це може суперечити їхнім геополітичним інтересам.

По-друге, залишається відкритим питання щодо дублювання функцій НАТО та положень СПБО всередині ЄС. Статут Північноатлантичного альянсу передбачає, що в разі агресії проти однієї з держав-учасниць інші повинні надати йому військову допомогу в рамках домовленостей.

Виникає питання, чи доцільно укладати загальноєвропейський закон, що містить такі положення, оскільки переважна більшість держав-членів ЄС також є членами Асоціації.

Крім того, військові структури європейських держав більшою мірою обмежуються виконанням відповідних дій в рамках Організації Північноатлантичного договору, починаючи з координації та управління військами і закінчуючи питаннями стандартизації та уніфікації озброєнь і боєприпаси.

За цих обставин цілком виправданою виглядає точка зору про те, що СПБО є необхідною в рамках ЄС, але лише тією мірою, якою вона не збігається із зоною відповідальності НАТО. У зв'язку з вищевикладеним можна припустити, що нормативне забезпечення спільної політики безпеки і оборони в подальшому реалізовуватиметься більш ефективно шляхом удосконалення чинних установчих договорів ЄС та прийняття актів, які зможуть більш ефективно регулювати питання процедурних аспектів реалізації цих положень [13, с. 19].

Агресія Російської Федерації проти України стала глобальним зрушенням у європейському безпековому середовищі і підштовхнула ЄС до вжиття заходів щодо підвищення власної стабільності, розвитку потенціалу у сфері безпеки та оборони.

Агресивна війна Росії проти України призвела до глобальних змін у стратегічному середовищі Європейського Союзу та показала потребу у більш сильному та процвітаючому ЄС у сфері безпеки та оборони. У цьому новому контексті, на основі Версальської декларації та висновків Європейської ради від 24-25 березня 2022 року, Європейський Союз суттєво впровадив Стратегічний компас, зміцнив партнерство, підвищив безпеку та оборонну стійкість і потенціал.

Лідери ЄС погодилися, що ці цілі будуть досягнуті шляхом цілеспрямованих і більш ефективних інвестицій, які будуть використані для усунення стратегічних недоліків, виявлених під час кризи. Водночас, як наголошується в підсумковій резолюції саміту, трансатлантичне партнерство та співпраця між ЄС і НАТО залишаються ключовим фактором європейської безпеки.

Більш сильний та компетентний Європейський Союз у сфері безпеки та оборони зробить позитивний внесок у глобальну та трансатлантичну безпеку та доповнить НАТО, яка залишається основою колективної безпеки для його держав-членів», — підсумувала Європейська рада.

У документі нагадується, що солідарність між державами-членами ЄС відображена в статті 42 Угоди про ЄС. У ширшому контексті ЄС підтверджує свій намір сприяти заснованому на правилах глобальному порядку та ООН як основі такого глобального порядку.

Отже, охарактеризувавши договір колективної безпеки ЄС, варто зазначити, що загальна безпекова політика Європейського Союзу пройшла довгий і складний шлях розвитку та трансформації з моменту створення європейських спільнот до теперішнього часу. Європейський Союз — не єдина організація, яка бажає та здатна ефективно захищати колективні

інтереси на європейському континенті. Більшість положень, які могли б знайти своє втілення у договорі про колективну безпеку ЄС, вже так чи інакше реалізовано на практичному рівні в рамках НАТО. Вищезазначене не означає, що співпраця між державами-учасницями СПБО є неефективною чи непотрібною, однак наразі система колективної безпеки Європейського Союзу все ще перебуває в процесі реформування та становлення.

2.3. Дефіцит лідерства і системи колективної безпеки в ЄС

Аналізуючи дефіцит лідерства і системи колективної безпеки в ЄС, варто зауважити, що з теоретичної точки зору система колективної безпеки базується на кількох основних взаємопов'язаних елементах:

- 1) «ціннісне підґрунтя, яке є основою функціонування системи»;
- 2) «правове закріплення всіх норм та принципів відповідно до яких діє система»;
- 3) «розуміння існуючих та потенційних загроз»;
- 4) «дієве інституціональне оформлення системи»;
- 5) «наявність розроблених механізмів та процедур оборони (в широкому сенсі)»;
- 6) «наявність чітко окресленої стратегії безпеки»;
- 7) «розуміння свого місця в системі окремо взятими державами-учасницями» [27, с. 73].

Наявність і гармонійне поєднання всіх цих елементів, а також добровільне визнання всіма державами, які бажають приєднатися до певної системи безпеки, гарантують її стабільність і успішне функціонування в регіоні.

У контексті системи колективної безпеки в Європі 1-й і 7-й елементи відіграють майже істотну роль, оскільки простір безпеки в цій системі визначається ліберально-демократичними цінностями та економічним розвитком як основою. . Таким чином, функціонування Європейського

Союзу виходить за межі встановлених територіальних кордонів держав-членів ЄС.

«Ідея об'єднаної Європи, в межах чинної проблематики, це базовий елемент системи колективної безпеки на континенті, формування якої було розпочато після закінчення Першої світової війни і закладено в основу Спільної політики безпеки та оборони ЄС» [27, с. 74].

Її особливість полягає в тому, що сформовані «загальнолюдські» ліберально-демократичні цінності лягли в основу розвитку не тільки інтеграційного об'єднання, а й національних держав, що входять до організації. Водночас ключовим елементом у цьому контексті є принцип відповідальності всіх держав-членів ЄС на кількох рівнях: національному, міжнародному та наднаціональному.

Незважаючи на те, що традиційно основною метою формування євроінтеграційної моделі у вигляді нинішнього Європейського Союзу був економічний розвиток європейських держав, політичні причини європейської колективізації та централізації діяльності держав-членів. Організація держав (перехід до рівня політичної інтеграції) полягає у ліквідації військового виміру формування політики на континенті.

Таке прагнення пов'язане з постійним станом війни, в якому перебувала Європа як до встановлення системи міжнародних відносин Вестфальського типу, так і після [26, с. 122].

Зовнішня політика, а також питання безпеки та оборони як теоретиками науки про міжнародні відносини, так і на практиці розглядаються в категоріях «суверенітет» – «національна держава», які утвердилися ще за часів Вестфалю, і які були притаманні всім без винятку системам міжнародних відносин.

У сучасних міжнародних відносинах ці категорії продовжують визначати імперативи на політичній арені міжнародної арени. Відповідно, спроба інтегрувати поточні дебати з цих питань у міжнародні, навіть наднаціональні рамки дискурсу суперечить системі норм поведінки,

встановлених навіть у розвиненому інтеграційному об'єднанні, такому як нинішній Європейський Союз, з іншого боку, є вразливою до періодів нестабільності та системних криз [26, с. 123].

У зв'язку з цим сучасний розвиток ЄС характеризується кількома особливостями: зниження рівня відповідальності партії перед європейським співтовариством (з прикладу Греції, що виявилось як поглиблення економічної кризи країни); затвердження у якості політико-ідеологічного базису деяких держав концепції «євроскептицизму» (Італія, Іспанія, Португалія тощо); підсилення націоналістичних поглядів окремих держав, що можна продемонструвати BREXIT-ом у Великій Британії, підсилення позицій правих «Шведських демократів» на останніх виборах, політика Угорщини щодо міграційної тематики тощо.

Вищезазначені елементи системи колективної безпеки пов'язані з такою категорією як «європейська ідентичність», оскільки саме ідентичність виступає визначальним ідентифікатором компаній (держав) у міжнародній сфері та визначає модель поведінки в міжнародний ринок. згідно з ними. зіграють актори.

Вацлав Гавел, чеський політик, у своїй промові в Стразбурзі говорив: «Європейський Союз заснований на великому наборі цінностей, корені якого сягають в античність і християнство, і які за 2000 років перетворилися в те, що ми сьогодні визнаємо основами сучасної демократії, верховенства закону і громадянського суспільства. Цей набір цінностей має свою чітку моральну основу і свої очевидні метафізичні коріння, незалежно від того, визнає це сучасна людина чи ні» [67, с. 77].

У ході публічних онлайн-дискусій Debating Europe розглядався цілий набір цінностей, які можуть лежати в основі європейської ідентичності. Окрім «класичних» загальноєвропейських цінностей – свободи, демократії та прав людини, пропонуються й інші варіанти: культурний плюралізм, творчість у мистецтві, технічний прогрес, заснований на філософії та гуманізмі, схильність до об'єктивності та логічного мислення, спільність

історичного досвіду та спогадів, спільність культурних кодів (виражених у фольклорі), екологічність, здатність до сталого розвитку [2, с. 78].

Жозе Мануель Баррозу сказав, що Європейський Союз можна порівняти з ліберальною імперією. Звісно, це була лише метафора, але варто зазначити, що ліберальна демократія з самого початку була провідною ідеологією та формою суспільно-політичного устрою Союзу.

Якщо звернутися до опитування Євробарометра, то справді можна побачити, що експерти поділяють кілька моделей рівнів ідентичності стосовно Європейського союзу – всього їх три: наскрізна, вкладена та переплетена. Перехресна модель означає, що члени однієї групи ідентичності можуть прийняти та поділитися рисами з членами інших груп, вбудована – ідентичність відноситься до ієрархії, що складається з ядра (національної чи релігійної ідентичності), яке є вищим за національне, тобто європейської ідентичності і переплетена ідентичність, яка є взаємодією та переплетенням окремих елементів ідентичності, у якому європейська ідентичність стає частиною національної/релігійної ідентичності [2, с. 79].

Проблема ідентичності в Європі полягає в тому, що сама концепція «європейської ідентичності» є досить абстрактною за своєю природою, вона стосується прав людини, демократії, толерантності як вищих цінностей, тоді як ці цінності сприймаються як державами-членами, так і іншими цілком інакше - інакше. Згадаймо міграційну кризу – для канцлера Ангели Меркель прийом біженців був проявом гуманності (або інструментом перемоги на виборах), а уряд Угорщини був проти, зазначивши, що таким чином Німеччина не повинна вирішувати за всіх [2, с. 80].

Гасло Європейського Союзу: «Єдність в різноманітті», але вже навесні 2016 року Дональд Туск, глава Європейської ради, був змушений визнати, що «мрія про єдину державу Європа з одним спільним інтересом, з єдиним баченням світу з однією нацією – була лише ілюзією» [58].

Крім того, різні національні вибори, від Данії до Італії, Австрії, Франції та Нідерландів, підтверджують силу націоналізму, популізму та

ультраправих поглядів, які нав'язують дискурс у категоріях економічного та культурного протекціонізму щодо національних ідентичностей [51, с. 120].

Значні акценти у процесі європейського об'єднання розставили його отці-засновники, які висловили своє ставлення та бачення, сприяючи тим самим формуванню структур європейського проекту. Наприклад, Жан Моне «сприяв формуванню європейської єдності, а також практично показав необхідність об'єднання»; Шуман «розробив правову основу створення Європейського проекту»; Беш «виступав керівним фундатором митного союзу»; Поль-Анрі Спаак «розробив основні принципи». При цьому політики вбачали насамперед захист континенту від можливої третьої світової війни в майбутньому та, загалом, підтримання миру та безпеки шляхом контролю політичної влади та джерел влади на той час. називають вугільну та металургійну промисловість.

«Архітектори ЄС» очікували, що «встановлення та розвиток економічної інтеграції, логічно та за замовчуванням приведе до політичної інтеграції. Ернест Хаас, дослідник європейської інтеграції, сформував це припущення в теорію регіональної інтеграції. Передбачалося, що інтеграція створить умови, які будуть розвивати її надалі та перейме наднаціональний рівень нормо-творення» [51, с. 122].

Історично низка ключових країн, які були «локомотивом» інтеграції, мали значний вплив на розвиток структури ЄС. Лідерство Франції та Німеччини мало вирішальне значення для створення єдиної валюти, а Франція та Британія допомогли сформувати спільну зовнішню політику та політику безпеки ЄС.

Тим не менш, одним із проявів кризи лідерства став вихід Великої Британії з Європейського Союзу. Оскільки сумніви щодо вступу до ЄС були досить сильні навіть під час холодної війни, головним фактором протидії цьому була відсутність прийнятної альтернативи. Лондон усіма засобами намагався відновити економічну міць, але не забував про військову міць і контроль над колоніями. «Особливі відносини» з США використовували як

засіб збагачення можливість відновлення своєї військової потужності в будь-який момент. При цьому головним завданням було лідерство в континентальній Європі [25, с. 11].

Існуючі проблеми в системі колективної безпеки ЄС у контексті боротьби з внутрішніми та зовнішніми загрозами наразі безпосередньо пов'язані з явищем, яке можна охарактеризувати як «дефіцит лідерства». Ця проблема характеризується відсутністю людини, групи осіб, держави чи групи держав, які були б здатні не лише вирішити існуючі проблеми, а й відновити примат ліберально-демократичних цінностей у сфері безпеки. простір. ЄС, як націоналізм з одного боку і «євроскептицизм» з іншого, є загрозою системі колективної безпеки в Європі, що підриває основи, на яких вона базується.

Отже, проаналізувавши дефіцит лідерства і системи колективної безпеки в ЄС, варто зауважити, що система колективної безпеки в Європейському Союзі є основою збереження та підтримки стабільності в рамках інтеграційного об'єднання. Основу співпраці держав-членів ЄС у цьому напрямі можна визначити, насамперед, не як ситуативну коаліцію, а як свідому та системну співпрацю, засновану на ідеї «Єдиної Європи» та розумінні державами їхня позиція. З іншого боку, можна сказати, що наявні кризові явища, які стирають контури системи колективної безпеки, такі як міграційна криза, зростання націоналізму, проблема виходу чи намір держав вийти з інтеграційного об'єднання тощо. через відмінності в трактуванні європейської ідентичності та ідей об'єднаної Європи, які безпосередньо впливають на модель поведінки гравців.

2.4. Колективна самооборона: статут ООН та право ЄС

Статут ООН дає підстави вважати його положення основою міжнародного правопорядку. Регіональні міжнародні організації та асоціації трансформують і вдосконалюють положення Статуту ООН. Яскравим

прикладом розвитку концепції регіональної системи колективної безпеки можна вважати формування спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу.

Статут ООН (стаття 2.4.) чітко забороняє державам-членам застосовувати або погрожувати застосуванням сили одна проти одної, допускаючи лише два винятки – дії в рамках самооборони відповідно до статті 51 та військові заходи, дозволені Радою Безпеки ООН згідно з Розділом VII . (як розширення, через Розділ VIII регіональних договорів) у відповідь на «будь-яку загрозу миру, будь-яке порушення миру або акт агресії» [52].

Стаття 51 Статуту ООН, з одного боку, визнавала «невід'ємне право» держав на самооборону, а з іншого боку, встановлювала умови реалізації цього права в рамках нової універсальної системи колективної безпеки: збройний напад як єдина підстава для самооборони, зобов'язання негайно повідомляти про заходи, здійснених з метою самооборони, Раді Безпеки ООН, узгодження права на самооборону з повноваженнями Раді Безпеки ООН щодо сприяння міжнародному миру та безпеці [38].

Формулювання статті 51 Статуту ООН має обмежувальний характер. Держава, якій загрожує загроза, може, відповідно до звичаєвих норм міжнародного права, вжити військових дій, якщо загроза нападу є неминучою, якщо будь-які інші засоби не усувають загрозу і дії є пропорційними загрози [38].

Проблема виникає, коли загроза не миттєва, але все ще реальна. Наприклад, закупівля потужностей з виробництва ядерної зброї. Чи може держава, не звертаючись до Ради Безпеки ООН, посилатися на право вжити завчасних заходів в інтересах самооборони за цих обставин, чому б не просто діяти (для загрози, яка не є безпосередньою та реальною).

Розглядаючи дозвіл або схвалення використання військової сили, Рада Безпеки ООН повинна брати до уваги основоположні принципи відповідно

до доповіді Президента високого рівня про загрози, виклики та зміни Анана Паньярачуна (2004 р.). Ці критерії легітимності включають в себе:

1) «серйозність загрози (чи носить загроза заповідання шкоди безпеки держави чи людини такий характер та чи є вона ясною та серйозною, щоб *prima facie* виправдати застосування військової сили)»;

2) «правильність мети (чи є очевидним, що головна мета передбачуваних військових дій полягає в тому, щоб нейтралізувати або випередити таку загрозу, які інші цілі або мотиви існували при цьому)»;

3) «пропорційність засобів (чи є передбачувані військові дії за своїм масштабом, тривалістю та інтенсивністю мінімальним необхідним засобом для відвернення даної загрози)»;

4) «надзвичайний захід (чи були досліджені всі невійськові варіанти відвернення даної загрози та чи існують розумні підстави припускати, що інші засоби будуть безуспішними)»;

5) «збалансований облік наслідків (чи існує розумна надія розраховувати на те, що при успішному проведенні військових заходів по відверненню даної загрози дії не викличуть гірших наслідків, ніж бездіяльність)» [12, с. 86].

Саме на таких керівних принципах у резолюціях Ради Безпеки та Генеральної Асамблеї ООН має бути записано у декларативній формі дозвіл на застосування сили.

Європейська система міжнародної безпеки формувалася під впливом політичних, соціальних, економічних і військових факторів. Зокрема, у повоєнний період перед європейськими державами стояли економічні, соціальні та військові завдання. Економічна проблема подолання розрухи та реконструкції європейської економіки була вирішена шляхом реалізації «плану Маршалла» 1947 р., а згодом «плану Шумана» 1950 р., який був прийнятий за основу створення першої європейської Спільнота.

Соціальним викликом стала необхідність розробки хартії прав людини та створення наднаціонального суду із захисту прав людини, що було

реалізовано у 1949 році із заснуванням Ради Європи, прийняттям Європейської конвенції про захист прав людини та основні свободи у 1950 р.

Третє – військове – завдання вирішувалося шляхом запровадження системи колективної безпеки, тобто системи колективних заходів, що застосовуються державами на універсальній або регіональній основі з метою усунення загроз миру та запобігання або придушення актів агресії. і відновити міжнародний мир і безпеку відповідно до міжнародного права. Суть принципу колективної безпеки полягала в загальній допомозі державі, яка стала жертвою агресії. Перші такі договори були спрямовані головним чином проти Німеччини. До них належить двостороння угода між Великобританією та Францією («Договір Дюнкерка» 1947 р.) і Брюссельський пакт 1948 р. п'яти держав Західної Європи (Велика Британія, Франція, країни Бенілюксу) [12, с. 88].

17 березня 1948 року, за рік до створення НАТО та за три роки до створення Європейського співтовариства вугілля та сталі, Договір про економічне, соціальне та культурне співробітництво та колективну самооборону (відомий як Брюссельський пакт і Західна був підписаний Альянс), до якого увійшли Велика Британія, Франція, Бельгія, Нідерланди та Люксембург. Головним завданням цієї організації було створення власної військово-політичної та економічної організації держав-учасниць і водночас вона проголосила забезпечення колективної самооборони.

Брюссельський договір, який започаткував Західний союз, швидко втратив сенс після переговорів між США та Канадою про створення Північноатлантичного альянсу, який базується на гарантіях безпеки та взаємних зобов'язаннях між Європою та Північною Америкою. У результаті 4 квітня 1949 року країни Брюссельського пакту, США і Канада підписують Вашингтонський договір з Данією, Ісландією, Італією, Норвегією та Португалією, який встановлює спільну систему безпеки на основі партнерства цих країн, а також систему колективної самооборони (ст. 5) [8, с. 54].

Таким чином у європейській системі міжнародної безпеки почала утверджуватися норма колективної самооборони. Незважаючи на швидкий розвиток спільної зовнішньої політики та політики безпеки як нової міжнародно-правової форми інституційного співробітництва держав-учасниць, в установчих договорах Європейського Союзу не було норми про колективну самооборону [8, с. 55].

Лісабонські угоди про Європейський Союз та функціонування Європейського Союзу не лише змінили правосуб'єктність Європейського Союзу, а й запровадили додаткові механізми співпраці між державами-членами та з Європейським Союзом. Правові інструменти у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки Європейського Союзу відтепер є актами інституцій Європейського Союзу, що визначає їх обов'язковість [53, с. 202].

Принцип колективної самооборони, закріплений у Лісабонському договорі про Європейський Союз, передбачає обов'язок держав-членів надавати допомогу та сприяння всіма можливими засобами державі, яка зазнала збройної агресії на її території. Відповідно до статті 51 Статуту ООН [38]. У цій статті є окрема згадка про «зобов'язання, прийняті в рамках Організації Північноатлантичного договору, які залишаються основою їхньої колективної оборони та повноважень щодо її виконання для держав-членів».

Додатковий механізм забезпечення співпраці держав-членів Європейського Союзу в Лісабонському договорі отримав офіційну назву «договір про співпрацю». Союз та його держави-члени повинні діяти разом у дусі співпраці, якщо одна з держав-членів стала жертвою терористичного нападу або стихійного чи техногенного лиха. Окреме положення визначає можливість для держав-членів використовувати військову техніку, надану Європейським Союзом. Так, у рамках «договору про співпрацю» Європейський Союз координує таку діяльність з надання допомоги через Раду Європейського Союзу та регулярно оцінює загрози, з якими стикається Союз через механізм Європейської Ради.

Отже, система колективної безпеки, встановлена Статутом ООН, має своє вираження в регіональних інтеграційних організаціях. І найважливішим завданням XXI століття є досягнення нового, глибшого розуміння колективної безпеки в усіх її проявах і з усіма її функціями, зобов'язаннями, стратегіями та інститутами. Бо тільки в цьому випадку система колективної безпеки буде ефективною, економічно раціональною та справедливою.

2.5. Співпраця НАТО та ЄС у сфері колективної безпеки

Аналізуючи співпрацю НАТО та ЄС у сфері колективної безпеки, варто зазначити, що формування Спільної політики безпеки та оборони Європейського Союзу було б неможливим без тісної співпраці з Північноатлантичним альянсом та США.

На Гельсінському саміті ЄС у грудні 1999 року головним завданням Союзу було проголошено створення самостійного потенціалу в ухваленні рішень і військових операціях під керівництвом ЄС, але особлива увага приділялася необхідності уникнення дублювання функцій НАТО. Водночас проблема розподілу повноважень між двома організаціями (географічно та функціонально) досі залишається невизначеною. На перший погляд, географічний розподіл повноважень виглядає цілком правильним: НАТО і США як супердержава беруть на себе глобальну відповідальність, ЄС є регіональним центром сили, який опікуватиметься європейськими справами [57].

Це можна розуміти як глобальну домовленість між атлантичними партнерами: побудова ефективних європейських військово-політичних структур може стати основою та підтримкою глобальної політики Вашингтона в інших регіонах.

Юридичне закріплення співробітництва між ЄС і НАТО стало можливим з укладанням Декларації ЄС-НАТО про європейську безпеку та оборонну політику від 16 грудня 2002 р., в якій робиться спроба розділити

обов'язки двох організацій: проведення кризового управління ЄС операції, у тому числі військові операції, передбачені у ситуаціях, коли НАТО не задіяно повною мірою.

У тексті декларації були враховані вимоги щодо усунення дискримінації, висунуті США та Туреччиною: ЄС визнав повну можливість залучення до операцій СПБО країн НАТО, що не входять до ЄС. НАТО, у свою чергу, надала ЄС гарантований доступ до власних можливостей для планування та проведення операцій (доступ до командних структур альянсу, процесу планування, джерел інформації та розвідки, логістики).

Підписання цього документу відкрило шлях до запровадження двосторонніх угод НАТО-ЄС у рамках так званого пакету «Берлін плюс» – комплексу угод між НАТО та ЄС щодо співробітництва у сфері запобігання конфліктам та вирішення кризових ситуацій, що забезпечує можливість залучення ресурсів та потенціалу НАТО в операціях під егідою ЄС [59].

Усі пакетні рішення ЄС – НАТО включені до рамкової угоди від 17 березня 2003 року, оформленої у вигляді обміну листами між Високим представником із спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС Х. Соланою та Генеральним секретарем НАТО Дж. Робертсоном.

Пакет «Берлін плюс» передбачав співпрацю організацій, які беруть участь в операціях з врегулювання кризових ситуацій у випадку, якщо НАТО не брала повної участі в операції:

- «угода про обмін секретною інформацією між НАТО та ЄС»;
- «надання Європейському Союзу гарантованого доступу до оперативного планування НАТО під час операцій з кризового врегулювання під приводом ЄС»;
- «надання ЄС доступу до можливостей і ресурсів НАТО (штабні структури, засоби зв'язку, логістика) у процесі проведення операцій»;
- «ухвалення процедур управління майном та потенціалом НАТО (процес передачі контролю, повернення та відкликання)»;

– «визначення меж компетенції для європейського командування НАТО під час операцій ЄС (командувачем операцією ЄС є заступник Верховного головнокомандувача об'єднаних збройних сил НАТО в Європі (європейський генерал)»;

– «адаптація системи військового планування ЄС та НАТО, взаємо доповнення і процесу зміцнення обороноздатності двох організацій. Ухвалення цих пакетних домовленостей відкрило шлях для проведення перших військових операцій ЄС» [62].

Із набуттям чинності Лісабонського договору було створено правові та політичні основи для поглиблення співпраці в рамках ЄС у сфері зовнішньої політики, безпеки та оборони. Звідси випливає, що багато «сірих зон» досі не включені в договір, тому ефективність СПБО більшою мірою залежатиме від її емпіричного розвитку, подальших домовленостей країн-учасниць та здатності досягти консенсусу. Найсерйознішими викликами для СПБО наразі залишаються міждержавний характер співпраці; відсутність консенсусу всередині ЄС через позицію нейтральних країн і розбіжності між атлантистами та європейцями; залежність від ЄС, тип потенціалу НАТО [62].

Також очевидна фізична неготовність ЄС до реалізації альтернативних проектів НАТО. Величезний дефіцит фінансування військових бюджетів і відставання ЄС від США у військових дослідженнях і розробках ставлять під сумнів здатність європейців проводити повномасштабні військові операції самі, тому вони залежать від США щодо військової стратегії.

У 2008 році витрати на оборону країн-членів Європейського оборонного агентства (26 країн ЄС, окрім Данії) «разом становили 42,5 % від витрат на оборону США: 200 млрд євро – ЄС, 466 млрд євро – США: за майже рівного ВВП США та ЄС американські військові витрати дорівнювали 4,7 % ВВП, у ЄС у середньому – 1,63 % ВВП (лише у чотирьох країнах ЄС витрати перевищили 2 % ВВП: у Франції – 2,32 % ВВП, Великій Британії – 2,32, Греції – 2,55, Болгарії – 2,34 % ВВП). Військові витрати Німеччини становили 1,27 % її ВВП». Показовою є і десятирічна тенденція скорочення

військових бюджетів країн-членів ЄС, недостатньо коштів спрямовується навіть на такі пріоритетні напрямки, як транспортні засоби та освоєння космосу [62].

Головною внутрішньою проблемою ЄС залишається відсутність єдності в Союзі. На додаток до традиційно чудових підходів атлантистів і європейців, які є протилежними полюсами французького і британського бачення майбутнього Ради Безпеки і ролі США в Європі, дещо згладжені Сполученими Штатами французькі відносини під час Президент Н. Саркозі та повернення Франції до військових структур НАТО у 2009 р. Успішна реалізація проекту – це також позиція нейтральних країн та нових членів ЄС, що робить невизначеною кінцеву мету європейської оборонної інтеграції – створення системи колективної оборони [64, с. 22].

Більшість країн Центральної та Східної Європи пов'язують свою систему безпеки з США, визначаючи їх провідну роль у забезпеченні міжнародної безпеки. США відіграють важливу роль у спільній європейській політиці безпеки. Євроатлантична система безпеки на базі НАТО не охоплює всі країни, тому для запобігання конфліктам у Європі та за її межами необхідно об'єднати зусилля всіх держав регіону. Доцільно було б поставити на порядок денний питання про повернення ОБСЄ функцій, закріплених в її установчих документах, перетворення ОБСЄ на головний елемент системи регіональної безпеки, що дозволить розширити її повноваження щодо її запобігання. і вирішення конфліктів, включаючи миротворчі операції та вдосконалення контролю над озброєннями в зоні відповідальності ОБСЄ.

Сьогодні ЄС стикається з новими викликами та загрозами, спричиненими внутрішніми та зовнішніми чинниками, неоднозначними внаслідок глобалізації. Це змушує європейців брати на себе більшу відповідальність за безпеку на континенті та навколо нього. Європейська стратегія безпеки стала одним із важливих етапів істотного зближення позицій НАТО та ЄС. Ефективна співпраця між НАТО та ЄС є ключовою для розвитку інтегрованого підходу до врегулювання кризових ситуацій та

операцій, що вимагає ефективного використання військових і цивільних засобів. Перспективи побудови надійної майбутньої європейської системи безпеки залежать головним чином від того, наскільки швидко Європа зможе зробити відповідні висновки та прийняти адекватні рішення з поточної кризи [12, с. 88].

Минулого року ЄС перейшов від поодиноких пропозицій щодо посилення співпраці у сфері безпеки та оборони до конкретних планів, які здаються досить амбітними. Євросоюз почав переглядати важливість самостійної здатності протистояти загрозам, отримав стратегічну автономію та підняв питання СПБО на найвищий рівень уваги – на рівень глав держав. Крім політичних рішень, було зроблено певні практичні кроки для посилення цього виміру безпеки та оборони в ЄС від реалізації Глобальної стратегії [13, с. 23].

По-перше, було схвалено низку документів, об'єднаних у так званий «Зимовий пакет» з європейської безпеки та оборони, який став основою для прийнятого згодом плану «постійної структурної співпраці».

По-друге, Європейський Союз зміцнив свої структури управління обороною. Створення військового командування ЄС стало кроком у реалізації глобальної стратегії ЄС.

По-третє, створення військового штабу ЄС викликало експертні дискусії щодо створення відповідної «європейської армії». Сьогодні малоймовірно, що Євросоюз піде на такий крок. Поява «європейської армії» ризикує порушити трансатлантичну єдність, оскільки не всі країни ЄС підтримують цю ідею і вкрай складно провести роздільну лінію між силами ЄС та НАТО у сфері безпеки та оборони. Однак деякі елементи спільної політики в галузі безпеки та оборони реалізуються в Євросоюзі у вигляді тактичних бойових груп, і ведуться експертні дискусії щодо можливості створення так званих «Союз оборони».

По-четверте, активізувалася співпраця між ЄС і НАТО, що було передбачено Глобальною стратегією. Для Європейського Союзу Альянс

залишається опорою в Європі з точки зору боротьби з військовими загрозами, оскільки жодна з держав-членів ЄС не має достатнього військового потенціалу. Одним із успішних прикладів співпраці між ЄС і НАТО в сучасних умовах і нових викликах стало підписання у квітні 2017 року угоди між країнами-членами ЄС і НАТО про створення в Гельсінкі Центру боротьби з гібридними загрозами.

По-п'яте, країни ЄС змушені переглянути свої витрати на національну оборону. Кілька країн вже оголосили про збільшення витрат на оборону. 17 червня 2019 року міністри оборони Німеччини, Франції та Іспанії схвалили найбільший оборонний проект Європи – систему повітряного бою майбутнього, яка має бути готова до бойового застосування до 2040 року. До складу системи входять не тільки бойові літаки, а й підрозділи супроводу безпілотників, флагманські та патрульні літаки, наземні станції та супутники. Загальна вартість проекту оцінюється в 50 млрд євро. Також того ж дня міністри закордонних справ і оборони всіх 28 країн ЄС схвалили «Глобальну стратегію ЄС», яка описує спільний потенціал оборони та безпеки та розглядає шляхи подальшого посилення ролі Європейського Союзу [62].

Крім того, країни ЄС були змушені переглянути витрати на національну оборону. Ряд країн вже оголосили про збільшення витрат на оборону. 17 червня 2019 року міністри оборони Німеччини, Франції та Іспанії схвалили найбільший оборонний проект Європи – систему повітряного бою майбутнього, яка має бути готова до бойового застосування до 2040 року. Система включає не лише бойову авіацію, а й також супроводжуючі підрозділи безпілотників, флагманських і патрульних літаків, наземних станцій і супутників. Загальна вартість проекту оцінюється в 50 млрд євро. Також того ж дня міністри закордонних справ і оборони всіх 28 країн Європейського Союзу схвалили «Глобальну стратегію ЄС», яка описує спільний потенціал оборони та безпеки та розглядає шляхи подальшого посилення ролі Європейського Союзу [65].

Отже, проаналізувавши співпрацю НАТО та ЄС у сфері колективної безпеки, варто зазначити, що сучасні виклики безпеці включають міжнародний тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, неспроможні держави, складні та нерозв'язні конфлікти, організовану злочинність, кіберзагрози, дефіцит енергії, погіршення навколишнього середовища та пов'язані з цим загрози, природну безпеку та безпеку людей, а також багато складних і включені змінні ризики. - катастрофи, пандемії тощо. Для ефективної боротьби з цими загрозами необхідні широке партнерство та співпраця між НАТО та ЄС. Обидві організації мають застосувати комплексний підхід до питань безпеки та співпрацювати у сфері оборони. На сьогоднішній день ці організації не можуть повноцінно співпрацювати через внутрішню розбіжність і брак фінансування з боку держав-членів Європейського Союзу.

2.6. Проблеми міжнародно-правового механізму співробітництва держав-учасниць ЄС у сфері колективної безпеки

Аналізуючи проблеми міжнародно-правового механізму співробітництва держав-учасниць ЄС у сфері колективної безпеки, варто зазначити, що Прийнята у грудні 2003 р. Європейська стратегія безпеки виявилася найважливішим документом у розвитку європейської системи колективної безпеки на початку XXI століття. На відміну від американських аналогів (Стратегії національної безпеки – 2002, 2006 та 2010 рр.), у європейській версії набагато більше уваги приділяється джерелам бідності та глобальних людських страждань..

Різні інтереси членів ЄС, а також ресурси та, що важливіше, різні культури безпеки, стали факторами, які стимулювали інституційні реформи у сфері ЄПБО [64, с. 22].

Загалом між трьома основними підходами до ЄПБО точилася досить гостра боротьба. Франція постійно наполягала на посиленні військової

складової, тим самим підвищуючи професіоналізм та боєздатність армії, удосконалюючи структури прийняття рішень та перетворюючи ЄС на незалежного та автономного гравця у цій сфері.

На збереженні центральної ролі НАТО як головного інструменту європейської оборони наполягала і Велика Британія, яка поділяла думку Франції щодо необхідності посилення військової потужності країн-членів ЄС. Лондон дуже обережно відтворював інституційні структури Північноатлантичного альянсу на європейському рівні.

Особливістю правової природи Спільної зовнішньої політики та політики безпеки Європейського Союзу є те, що прийняття законодавчих актів у цій сфері виключається. Європейська Рада та Рада ЄС, хоча вони є інституціями Союзу, діючи одностайно, за винятком випадків, встановлених Договорами, наголошують на міждержавному характері співпраці в цій сфері, що зумовлює особливий характер правових актів. Виконання завдань та досягнення цілей у сфері Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС.

У статті 25 ДЄС зазначено, що ЄС має спільну зовнішню політику та політику безпеки:

- «визначення загальних принципів»;
- «ухвалення рішень про»;
- «дії, яких має вжити Союз, позиції, які має зайняти Союз, положення про виконання рішень, зазначених в пунктах, а також зміцнення систематичної співпраці держав-членів у провадженні політики» [40, с. 203].

Стаття 26 ДЄС визначає, що правовою формою актів Європейської Ради та Ради у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки є рішення..

Відповідно до ст. 288 ДФСЄ рішення набрало законної сили. Якщо в рішенні зазначено, кому воно адресоване, воно є обов'язковим лише для них [40, с. 204].

Оновлений Договір ЄС відкрив низку нових можливостей для поглиблення інтеграції держав-членів ЄС у сфері оборони. Ключовим

аспектом договору є положення ст. 42 Договору про взаємодопомогу, згідно з яким ЄС також функціонує як організація колективної безпеки. Вищезазначене положення вимагає від держав-членів ЄС зробити спільні скоординовані дії для надання необхідної допомоги у разі, якщо держава-член зазнає збройної агресії на її території. У умовах інші держави-члени зобов'язані надавати допомогу такій державі всіма можливими їм способами відповідно до ст. 51 Статуту ООН [40, с. 205].

Частиною 6 ст. 42 ДЄС передбачено, що «для держав-членів, військовий потенціал яких задовольняє вищі критерії та які взяли одна щодо одної більш тісні зобов'язання в цій сфері, передбачено можливість запровадження постійної структурної співпраці в рамках Союзу» [40, с. 206].

У 2017 р. п. 6 ст. 42 та ст. 46 ДЄС набули практичного втілення – під патронатом Європейської ради була ініційована програма «Постійне структурне співробітництво» в сфері оборони [70].

11 грудня 2017 року Рада ЄС схвалила створення оборонної програми (PESCO). Документ окреслює цілі та загальні зобов'язання країн, особливо інвестиції в оборону, розвиток потенціалу та підвищення боєздатності.

PESCO є постійним форматом поступового зміцнення військової співпраці в Євросоюзі. Розширення співробітництва у цій галузі дозволить скоротити кількість різних систем озброєнь у Європі, тим самим зміцнивши взаємодію між державами-членами ЄС, підвищивши взаємозв'язок та конкурентоспроможність галузі. При цьому військові комплекси, створені в рамках PESCO, залишаються доступними для держав-членів ЄС, тому їх можна використовувати і в рамках співпраці з НАТО чи ООН.

Таку ініціативу позитивно оцінили в США та НАТО. Генеральний секретар НАТО Дж. Столтенберг привітав заяву ЄС про вступ до програми PESCO, зазначивши, що сильніша європейська оборона має потенціал допомогти збільшити витрати на оборону, надати нові можливості та покращити розподіл тягаря в Альянсі. PESCO стане одним із способів зміцнення європейської опори в НАТО, уникаючи дублювання та

конкуренції, оскільки таке європейське оборонне співробітництво доповнює НАТО [1, с. 6].

Слід зауважити, що «положення оновленого ДЄС містять нормативну платформу для перетворення ЄС в організацію колективної оборони. Так, п. 2 ст. 42 ДЄС наголошує, що СПБО охоплює поступове формування спільної оборонної політики Союзу. Це приведе до спільної оборони, якщо так одностайно вирішить Європейська Рада. У такому разі Європейська Рада рекомендує державам-членам ухвалити таке рішення згідно з їхніми відповідними конституційними вимогами» [40, с. 189].

Зазначимо, що «Данія має власну позицію стосовно СПБО. Це закріплено у додатковому протоколі до ДЄС. Протоколом зазначається, що Данія не бере участі у виробленні та виконанні рішень та дій Союзу, пов'язаних з обороною, проте не перешкоджає державам-членам розвивати тіснішу співпрацю у цій сфері. Отже, Данія не бере участі в їх ухвалюванні; Данія не зобов'язана робити внески у фінансування оперативних видатків, що постають через такі заходи» [17, с. 312].

Такий підхід Данії до ОДКБ зумовлений орієнтацією військової політики Данії на НАТО. Нормативна платформа для можливості реалізації зазначеної позиції як Данії, так і інших держав-членів, які вважають, що їхня спільна оборона здійснюється в рамках НАТО, передбачена п. 2 п. 2 ст. 42 ДЄС. Таким чином, СПБО не зачіпає особливого характеру політики деяких держав-членів і поважає зобов'язання деяких держав-членів, які вважають, що їхня спільна оборона реалізується в Організації Північноатлантичного договору відповідно до вимог Північноатлантичного договору та узгоджено в ньому. разом із цією загальною політикою безпеки та оборони [40, с. 190].

Британія, яка не входить до програми PESCO, вважає за краще брати участь у оборонній співпраці лише з європейськими країнами на двосторонній основі або через механізм НАТО. Крім того, Великобританія налагодила поглиблене двостороннє військове співробітництво з Францією. Уряди Франції та Великої Британії 2 листопада 2010 року в Ланкастер-Хаусі

в Лондоні підписали дві угоди про співпрацю у сфері безпеки та оборони терміном на 50 років. Тісна співпраця у сфері безпеки залежить від того, що Франція та Великобританія є єдиними європейськими державами, які мають ядерну зброю, єдиними країнами ЄС у Раді Безпеки ООН і лідерами континенту за витратами на безпеку та оборону [18, с. 38].

У Спільній декларації з питань оборони сторони висловили бажання посилити міжнародний вплив ЄС і надати йому можливість діяти військовими засобами у вирішенні міжнародних криз у випадках, коли сили НАТО не залучені. Передбачається створення європейських оперативних збройних сил із конкурентоспроможною європейською військовою промисловістю, що забезпечить їм відповідні структури та доступ до джерел інформації, можливості стратегічного планування без дублювання структур НАТО.

Динамізму СПБО надав Берлінський неформальний саміт лідерів Франції, Німеччини та Великої Британії 20 вересня 2003 р., на якому було досягнуто принципових домовленостей про те, що ЄС зможе планувати та проводити військові операції без підтримку НАТО. При цьому наголошувалося на збереженні першості НАТО як гаранта європейської колективної оборони. Регулярними стали зустрічі лідерів Франції, Німеччини та Великої Британії на різних рівнях. Консенсус провідних країн Європейського Союзу у грудні 2003 р. уможливив ухвалення Європейської стратегії безпеки [7, с. 141].

Слід зазначити, що Європейська стратегія безпеки 2003 р. визначила п'ять основних загроз безпеці Європейського Союзу, а саме: тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, регіональні конфлікти, розпад держав, організована злочинність.

Зміна геополітичної та безпекової ситуації навколо Європейського Союзу, зокрема поява нових конфліктних зон у Східній Європі та на Близькому Сході, агресивна політика Російської Федерації спричинили відсутність єдиного розуміння. навіть у межах ЄС і НАТО масштаб цих

загроз спонукав ЄС розробити новий комплексний підхід до зовнішньої політики та політики безпеки.

У результаті 28 червня 2016 року на засіданні Європейської Ради було схвалено Глобальну стратегію зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу «Спільне бачення, Спільна дія: Сильніша Європа» (EU Global Strategy «Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe», EUGS) [72].

Нова стратегія замінила попередній доктринальний документ, прийнятий у 2003 році, який був надто загальним за змістом і втратив свою функцію. Показово, що в новій стратегії нинішня ситуація відкрито називається «екзистенційною кризою» як всередині ЄС, так і за його межами. Підкреслюючи, що громадяни країн ЄС і всього світу зацікавлені в «сильній Європі», автори документа акцентували увагу на необхідності усунення існуючих загроз, які перешкоджають реалізації європейського проекту, який «приніс безпрецедентний мир, процвітання та демократії». [72].

Було визначено п'ять пріоритетів зовнішньої діяльності ЄС: зміцнення безпеки та оборони; інвестиції у стабільність держав та суспільств на Сході та Півдні; розробка комплексного підходу до конфліктів та криз; забезпечення та підтримка загального регіонального порядку; зміцнення глобального управління з урахуванням міжнародного права. Загалом документ акцентує увагу на багатьох важливих речах, особливо щодо очікувань партнерів від важливішої ролі ЄС як «глобального постачальника безпеки», необхідності посилення внеску Євросоюзу в безпеку регіону. та світу, нести більше відповідальності за розвиток подій у світі [39, с. 59].

План впровадження Глобальної стратегії ЄС у сфері безпеки та оборони визначає новий рівень амбіцій ЄС і дії, необхідні для їх реалізації, включаючи тіснішу співпрацю в галузі оборони. План включає ЄС: ефективне реагування на зовнішні конфлікти та кризи; підвищення потенціалу партнерів; Захист Європейського Союзу та його громадян. Розвиток спроможності партнерів шляхом навчання та консультацій у

секторі безпеки здійснюється відповідно до цілей СПБО. Мета цього напрямку полягає в тому, щоб розширити можливості СПБО для систематичного сприяння зміцненню стабільності та стабілізації країн-партнерів, які оговтуються від конфліктів або знаходяться під загрозою конфліктів або перебувають у ситуаціях нестабільності [24, с. 50].

Більш конкретні заходи, спрямовані на допомогу державам-членам у стимулюванні досліджень і більш ефективних витратах на спільну оборону, передбачені в Європейському плані оборонних дій, схваленому Європейською Комісією 30 листопада 2016 р. Слід зазначити, що вищезазначений документ зосереджений на виклики європейської оборонної політики. Водночас зазначалося, що хоча ЄС займає друге місце у світі за обсягом військових витрат після США, він страждає від неефективності витрат через дублювання, взаємосумісність і технологічні прогалини. Основна увага приділяється скороченню оборонних бюджетів у Європі; ця тенденція посилюється їх неефективним використанням.

7 червня 2017 року Єврокомісія оголосила про створення Європейського оборонного фонду, який покликаний підвищити ефективність витрат країн-членів ЄС на спільну оборону.

Усі засоби фонду були розділені на дві основні категорії: «на наукові дослідження, а також на розробки і закупівлі. На вказані цілі до 2019 р. закладено 90 млн євро, з урахуванням 25 млн євро, виділених в 2017 р. Після 2020 р. ця стаття витрат складала 500 млн євро щорічно. На розробку та закупівлю озброєнь і оборонних технологій в 2019 і 2020 роках було виділено в цілому 500 млн євро. Після 2020 р. щорічно збільшується витрати за цією статтею і в підсумку досягнути рівня в 5 млрд євро» [51].

Європейський план оборонних дій також передбачає підтримку інвестицій у МСП, вторинні компанії та інших постачальників оборонної промисловості, а також зміцнення єдиного оборонного ринку ЄС шляхом імплементації Директиви щодо закупівель у сфері оборони та безпеки, а також трансфертів, які сприяють перехресним -прикордонна участь в

оборонних закупівлях, підтримка розвитку промислових стандартів і внесок у промислово політику, таку як космічні програми ЄС, у загальні пріоритети безпеки та оборони [39, с. 59].

Крім того, це важливий інструмент, який дає змогу збільшити інвестиції в оборону, використовуючи можливості наявних ресурсів ЄС (Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський соціальний фонд тощо). Європейські структурні та інвестиційні фонди можуть використовуватися державами-членами в оборонному секторі в тій мірі, в якій вони сприяють досягненню цілей фонду для спільних інвестиційних проектів і підтримці модернізації ланцюга оборонного постачання. Оборонна промисловість може сприяти реалізації цілей та завдань структурно-інвестиційних фондів, таких як підтримка розвитку економіки регіону, створення робочих місць, техніко-економічний розвиток та ін [24, с. 48].

Серед органів, які сприяють реалізації оборонної політики Європейського Союзу, є Військовий комітет ЄС і Військовий штаб Європейського Союзу. Військовий комітет Європейського Союзу є вищим військовим органом ЄС. До його складу входять начальники генеральних штабів або головнокомандувачів збройними силами країн ЄС. Військовий комітет Європейського Союзу звітує перед Верховним представником ЄС із закордонних справ і політики безпеки та, у свою чергу, керує діяльністю Військового штабу ЄС. Його основними завданнями є: оцінка військово-політичної ситуації в різних регіонах світу; участь у створенні напрямів військового розвитку ЄС та підходів до вирішення кризових ситуацій; підготовка пропозицій до вищих політичних органів ЄС щодо практичного використання його військового потенціалу.

Військове командування Європейського Союзу є органом ЄС, створеним Радою ЄС у рамках СПБО. До його складу входять військові експерти, делеговані державами-членами. Основні функції штабу включають оцінку міжнародної ситуації з точки зору безпеки та оборони, раннє попередження про кризи, стратегічне планування процесу подолання криз.

Агентство з розвитку оборонного потенціалу, досліджень, закупівель і озброєнь (Європейське оборонне агентство) відповідає за реалізацію політики безпеки та оборони ЄС. Відповідно до частини 3 ст. 42 ДЄС, Європейське оборонне агентство визначає нагальні потреби, сприяє здійсненню заходів для їх задоволення, бере участь у визначенні та, якщо необхідно, здійсненні будь-яких заходів, корисних для зміцнення промислової та технологічної бази оборонного сектору, розробляє європейську політику з питань можливостей і озброєнь і консультує Раду, надає допомогу в оцінці ступеня вдосконалення військового потенціалу [57].

Отже, сьогодні роль Європейського Союзу в процесі формування міжнародно-правових механізмів співробітництва у сфері безпеки та оборони значно зросла і продовжує зростати. З появою цілого ряду нових викликів і загроз акцентується увага на проблемі протидії їм. Звичайно, жодну з цих загроз не можна усунути тільки військовими методами. Для протидії кожній загрозі необхідно використовувати певний набір інструментів, наявних у ЄС і визначених його засновниками, наприклад: спільні операції з роззброєння, гуманітарні та рятувальні операції, військові консультації та допомога, запобігання конфліктам та підтримання миру; а також визначення обов'язків бойових сил у врегулюванні криз, включаючи підтримання миру та постконфліктну стабілізацію. Хоча регіональні конфлікти передусім вимагають політичного вирішення, потреба у військових засобах може виникнути на будь-якому етапі конфлікту. Слід зазначити, що ЄС має багато інструментів реагування на такі різноманітні ситуації. Це видається особливо важливим з огляду на норми ЄС про взаємодопомогу, згідно з якими ЄС також діє як організація колективної безпеки. Щоб досягти успіху, ЄС повинен зосередитися на: рішучих, невідкладних діях у ключових галузях оборонного сектору; постійне об'єднання зусиль та ресурсів; підвищення ефективності Європейської оборонної агенції (ЄОА).

Висновки до розділу 2

Отже, проаналізувавши особливості колективної безпеки Європейського Союзу на сучасному етапі, можна зробити наступні висновки:

В силу своєї унікальної правової природи ЄС має унікальний комплексний механізм реалізації заходів, спрямованих на запобігання та вирішення конфліктів як на глобальному рівні, так і у разі виникнення загрози самому ЄС, але він потребує подальшого розвитку та вдосконалення. Після набуття чинності Лісабонським договором ЄС розгорнув більшість цивільних та військових операцій на території Африканського континенту, що пов'язано з конфліктними ситуаціями, звідси і факт глобалізації СПБО. Водночас можна припустити, що конфлікт в Україні неодмінно вплине на подальший розвиток СПБО. Сьогодні формально можна говорити про існування системи колективної самооборони ЄС, але створення системи колективної безпеки ЄС пов'язане з багатьма проблемами та викликами, які потребують, насамперед, політичної волі держав-членів, які можуть незабаром відбудеться.

Загальна безпекова політика Європейського Союзу пройшла довгий і складний шлях розвитку та трансформації з моменту створення європейських спільнот до теперішнього часу. Європейський Союз — не єдина організація, яка бажає та здатна ефективно захищати колективні інтереси на європейському континенті. Більшість положень, які могли б знайти своє втілення у договорі про колективну безпеку ЄС, вже так чи інакше реалізовано на практичному рівні в рамках НАТО. Вищезазначене не означає, що співпраця між державами-учасницями СПБО є неефективною чи непотрібною, однак наразі система колективної безпеки Європейського Союзу все ще перебуває в процесі реформування та становлення.

Система колективної безпеки в Європейському Союзі є основою збереження та підтримки стабільності в рамках інтеграційного об'єднання. Основу співпраці держав-членів ЄС у цьому напрямі можна визначити,

насамперед, не як ситуативну коаліцію, а як свідому та системну співпрацю, засновану на ідеї «Єдиної Європи» та розумінні державами їхня позиція. З іншого боку, можна сказати, що наявні кризові явища, які стирають контури системи колективної безпеки, такі як міграційна криза, зростання націоналізму, проблема виходу чи намір держав вийти з інтеграційного об'єднання тощо. через відмінності в трактуванні європейської ідентичності та ідей об'єднаної Європи, які безпосередньо впливають на модель поведінки гравців.

Система колективної безпеки, встановлена Статутом ООН, має своє вираження в регіональних інтеграційних організаціях. І найважливішим завданням XXI століття є досягнення нового, глибшого розуміння колективної безпеки в усіх її проявах і з усіма її функціями, зобов'язаннями, стратегіями та інститутами. Бо тільки в цьому випадку система колективної безпеки буде ефективною, економічно раціональною та справедливою.

Сучасні виклики безпеці включають міжнародний тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, неспроможні держави, складні та нерозв'язні конфлікти, організовану злочинність, кіберзагрози, дефіцит енергії, погіршення навколишнього середовища та пов'язані з цим загрози, природну безпеку та безпеку людей, а також багато складних. і включені змінні ризики. - катастрофи, пандемії тощо. Для ефективною боротьби з цими загрозами необхідні широке партнерство та співпраця між НАТО та ЄС. Обидві організації мають застосувати комплексний підхід до питань безпеки та співпрацювати у сфері оборони. На сьогоднішній день ці організації не можуть повноцінно співпрацювати через внутрішню розбіжність і брак фінансування з боку держав-членів Європейського Союзу.

Сьогодні роль Європейського Союзу в процесі формування міжнародно-правових механізмів співробітництва у сфері безпеки та оборони значно зросла і продовжує зростати. З появою цілого ряду нових викликів і загроз акцентується увага на проблемі протидії їм. Звичайно, жодну з цих загроз не можна усунути тільки військовими методами. Для протидії кожній

загрозі необхідно використовувати певний набір інструментів, наявних у ЄС і визначених його засновниками, наприклад: спільні операції з роззброєння, гуманітарні та рятувальні операції, військові консультації та допомога, запобігання конфліктам та підтримання миру; а також визначення обов'язків бойових сил у врегулюванні криз, включаючи підтримання миру та постконфліктну стабілізацію. Хоча регіональні конфлікти передусім вимагають політичного вирішення, потреба у військових засобах може виникнути на будь-якому етапі конфлікту. Слід зазначити, що ЄС має багато інструментів реагування на такі різноманітні ситуації. Це видається особливо важливим з огляду на норми ЄС про взаємодопомогу, згідно з якими ЄС також діє як організація колективної безпеки. Щоб досягти успіху, ЄС повинен зосередитися на: рішучих, невідкладних діях у ключових галузях оборонного сектору; постійне об'єднання зусиль та ресурсів; підвищення ефективності Європейської оборонної агенції (ЄОА).

РОЗДІЛ III. СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Україна в європейській системі колективної безпеки

Аналізуючи Україну в європейській системі колективної безпеки, варто зазначити, що 21 лютого 2019 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 07 лютого 2019 року, який на конституційному рівні закріпив новий стратегічний курс держави та фактично визначив нову ідеологію розвитку суспільства [30].

В пояснювальній записці до відповідного законопроекту вказано: «Російська збройна агресія спричинила докорінні зміни у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі України, що обумовлює необхідність пошуку нових механізмів гарантування національної безпеки України та чіткого закріплення в Основному Законі держави незворотності цивілізаційного вибору України, уособленням якого є європейська та євроатлантична інтеграція України» [30].

Також зазначається, що встановлення на конституційному рівні правової визначеності напрямку України до членства в ЄС і НАТО «мобілізуватиме українське суспільство і українську владу та сприятиме реформам, спрямованим на досягнення критеріїв повноправного членства в ЄС і НАТО».

Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [31] від 01 липня 2010 року визначив, що «основними засадами зовнішньої політики є в тому числі поглиблення співпраці з Організацією Північноатлантичного договору з метою набуття членства у цій організації; забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі» [31].

У лютому 2017 року Європарламент схвалив резолюцію щодо створення єдиної європейської армії. 13 листопада 2017 року 23 країни Євросоюзу підписали угоду про військове співробітництво – програму постійного структурованого співробітництва з питань безпеки та оборони. У зв'язку з цією подією міністр оборони Німеччини Урсула фон дер Ляйєн заявила: «Сьогодні особливий день для Європи, сьогодні ми офіційно засновуємо оборонно-військовий союз ЄС» [56].

Хоча ще в 1991 році президент Франції Ф. Міттеран і канцлер Німеччини Г. Коль оголосили про намір просувати ідею спільної європейської оборони як підтвердження остаточного примирення і довіри між країнами, відповідно, в 1992 р. було створено франко-німецький корпус «Єврокорпус», командування яким було розподілено в рівних частинах між представниками обох держав. Бельгія приєдналася до Єврокорпусу в 1993 році, Іспанія – в 1994 році, Люксембург – в 1996 році. Усі країни, які приєдналися, мають такі ж права, як Німеччина та Франція.

П'ять згаданих країн (Франція, Німеччина, Бельгія, Іспанія, Люксембург) мають статус основних. Пізніше до Єврокорпусу приєдналися військові частини Польщі, Греції та Туреччини, які отримали статус асоційованих членів (зокрема Австрії (2002-2011), Канади (2003-2007) та Фінляндії (2002-2006) в різні роки.

У мирний час на території військового містечка у Страсбурзі під оперативним керівництвом штабу Єврокорпусу знаходиться багатонаціональний батальйон управління та забезпечення та бригада тилового забезпечення.

Крім того, Єврокорпус має франко-німецьку мотопіхотну бригаду, підрозділи якої дислокуються в Німеччині та Франції. Сили Єврокорпусу можуть бути задіяні в різних операціях: ліквідації наслідків стихійного лиха, гуманітарна допомога, евакуація, підтримка безпеки в зонах незначних конфліктів і в «гарячих» місцях під егідою ООН або ОБСЄ.

Єврокорпус є частиною сухопутного компоненту Сил реагування НАТО, до складу якого також входять три інші багатонаціональні корпуси: Корпус швидкого реагування Альянсу; перший німецько-голландський корпус швидкого розгортання; багатонаціональний корпус «Північний Схід». Усі, крім останнього, є корпусами підвищеної готовності [58].

Законом України від 20.02.2015 року «Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України, урядами Литви і Польщі про створення спільної військової частини» визначено напрямки військового співробітництва України між зазначеними країнами на регіональному рівні, включно із включенням бригад до складу цих сил у складі підрозділів України, Польщі та Литви (LITPOLUKRBRIG).

В рамках реалізації цього плану уряд України 27.05.2015 року затвердив виділення до складу LITPOLUKRBRIG національного військового контингенту зі складу 80 окремої аеромобільної бригади (м. Львів). 24 липня 2015 року міністри оборони України, Литви та Польщі підписали у Львові угоду про створення зведеної бригади загальною чисельністю 4500 осіб особового складу.

7 грудня 2015 року Міністр оборони України та Високий представник ЄС із закордонних справ і політики безпеки підписали Адміністративну угоду між Міністерством оборони України та Європейським оборонним агентством, основною метою якої є зосередження якомога більше спільних сфер спільного інтересу, у яких співпраця між Україною та державами-членами згодом стане ЄС [47, с. 99].

Нинішня війна в Україні, спричинена Російською Федерацією, показала неадекватність та неефективність підтримки ЄС та ООН щодо припинення війни та забезпечення міжнародної безпеки. Лідери ЄС під час саміту 24 березня 2022 р. Було досягнуто домовленості про створення трастового фонду для співпраці з Україною та підтримки відновлення України. Враховуючи руйнування та значні невинуваті втрати, завдані Україні

військовою агресією Росії, ЄС зобов'язаний підтримати український уряд у його нагальних потребах.

Події березня 2022 року показали, що Рада безпеки ООН не зміг майже одноголосно проголосувати за російський проект резолюції щодо гуманітарної ситуації в Україні. Генасамблея ООН ухвалила резолюцію «Гуманітарні наслідки агресії проти України», в якій чітко зазначено, що джерелом гуманітарної катастрофи в Україні є Росія.

Російська Федерація, будучи учасником Будапештського меморандуму від 5 грудня 1994 р., починаючи з «газових війн», о. Тузла поклала край широкомасштабному міжнародному збройному конфлікту, який тривав на території України.

Сьогодні сучасна система колективної безпеки переживає глибоку кризу, спричинену збройною агресією Росії проти України.

Така міжнародна організація, як ООН, створена для підтримки міжнародного миру та безпеки, особливо шляхом боротьби з агресією, продемонструвала свою неспроможність захистити свої держави-учасниці від агресії з боку інших членів цієї організації.

За підсумками переговорів між Україною та Російською Федерацією у Стамбулі 29 березня 2022 року українська делегація оприлюднила позиції України:

- «серед держав – гарантів української безпеки розглядаються 5 постійних членів РБ ООН та Туреччина, Німеччина, Канада, Італія, Польща, Ізраїль, а також вітається приєднання інших гарантів»;
- «протягом трьох днів після початку агресії, зокрема гібридної війни проти України, держави-гаранти проводять консультації, після чого вони юридично зобов'язані надати нашій державі військову допомогу, зокрема у вигляді озброєння та закриття неба»;
- «статус Донецької, Луганської областей та АР Крим неврегульовано, тому міжнародні гарантії безпеки на цих територіях тимчасово не працюватимуть»;

- «щодо статусу АР Крим та окремо щодо м. Севастополь упродовж 15 років проводитимуться двосторонні переговори без використання обома сторонами у цей період збройної сили»;
- «держави-гаранти не тільки не заперечують щодо вступу України у ЄС, а мають допомагати в цьому процесі»;
- «Україна візьме на себе зобов'язання не розміщувати на своїй території іноземні військові бази та контингенти, не вступати у військово-політичні союзи, а проведення військових навчань в Україні буде лише за згодою вказаних гарантів»;
- «закріплення статусу України як позаблокової та без'ядерної держави».

Звісно, задекларовані позиції української сторони не є навіть проєктом майбутньої багатосторонньої угоди про врегулювання міжнародного збройного конфлікту в Україні за участю держав-гарантів, але й вони мають бути суттєво скориговані перед включенням до текст договору.

У майбутній багатосторонній угоді не допускається затвердження позицій України на рівні, розглянутому делегацією України 29 березня 2022 року, без їх змін і уточнень. Віримо, що український народ зробить правильний вибір на референдумі, який відбудеться до ратифікації угоди у парламенті. Проте включення до договору невідгідних для України положень та їх непроходження на референдумі створить необхідність проведення інших переговорів і, відповідно, може спричинити напругу та нову кризу. Тому потрібно докладати більше зусиль для захисту інтересів українського народу, поки триває переговорний процес. Єдність держав щодо припинення триваючого міжнародного збройного конфлікту між Україною та Російською Федерацією та подолання його наслідків після його завершення може стати основою майбутньої ефективної системи колективної безпеки, центральну роль у якій відіграватиме Україна.

Отже, проаналізувавши Україну в європейській системі колективної безпеки, варто зазначити, що у зв'язку з війною в Україні виникає

необхідність створення нової, більш ефективної системи колективної безпеки. Для побудови нової системи колективної безпеки необхідно врахувати недоліки, які існують у нинішній системі, а також відповісти на питання, які політико-правові механізми можуть забезпечити колективну безпеку співтовариства держав. Під час війни в Україну постачається зброя, і Євросоюз вперше в історії фінансує ці поставки. Це обов'язок і інтерес ЄС, тому що перемога Росії в Україні мала б катастрофічні наслідки як для безпеки ЄС, так і для впливу ЄС у світі. Досвід функціонування Європейської авіаційної групи є цікавим для України. ЄАГ була створена в 1995 році Францією та Великою Британією, тоді до групи входили Італія, Німеччина, Бельгія, Іспанія, Нідерланди, Норвегія та Швеція. ЄАГ є незалежною від НАТО та ЄС, є «власністю» ВПС семи країн-учасниць, має постійний штат у 28 осіб, базується в командному центрі Королівських ВПС Великої Британії. Перевагами цієї структури є її компактність, швидкість прийняття рішень, відсутність дублювання з Європейським авіатранспортним командуванням, Військовим командуванням ЄС та іншими структурами ЄС і НАТО.

3.2. Перспективи України у системі колективної безпеки ЄС

Аналізуючи перспективи України у системі колективної безпеки ЄС, варто зазначити, що значним успіхом у галузі ЄПБО стало ухвалення стратегії європейської безпеки «Безпечна Європа в кращому світі»: були визнані основні загальні загрози для всіх держав-членів ЄС, доповнено петербурзькі завдання, їх зміст та географічна сфера запити були уточнені. Все це свідчило про намір ЄС стати глобальним гравцем у міжнародних відносинах.

Основні ідеї цієї стратегії полягали в тому, що ЄС як глобальний актор світової політики готовий взяти на себе частину відповідальності за забезпечення безпеки в глобальному масштабі; широкомасштабна агресія

проти будь-якої держави-члена неможлива, але міжнародний тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, організована злочинність та наслідки розпаду неспроможних і неефективних держав актуальні для Європи; розширення «зони безпеки» ЄС на регіони на схід від ЄС (Україна, Молдова, Білорусь, держави Південного Кавказу), та Середземномор'я [4, с. 102].

Додатковим імпульсом для ЄПБО стало ухвалення Стратегії європейської безпеки «Безпечна Європа в кращому світі», розробленої Високим представником Хав'єром Соланом, в якій були позначені нові глобальні виклики, що стоять перед світовою спільнотою, і тим самим є основні загрози для Європи. безпека. Ця стратегія визначила чіткі політичні межі для реалізації ЄПБО. У ньому також містився перелік рекомендацій щодо розвитку практичної співпраці в рамках ЄПБО. Наприклад, стратегія ЄС щодо поширення зброї масового знищення. Ця стратегія надала потужного імпульсу розвитку ЄПБО [4, с. 103].

ЄПБО є формою міжурядового співробітництва, в якій, зокрема, з'явилося положення про обов'язковість спільних дій для відсічі агресії проти однієї з держав-учасниць. Проте, враховуючи значні розбіжності у питаннях зовнішньої політики, ЄПБО може функціонувати як постійне структурне співробітництво без участі всіх 27 країн.

Про намір України розвивати відносини з ЄС на інтеграційних засадах було проголошено ще 1993 року. Про свої євроінтеграційні прагнення Україна вперше заявила в постанові Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про основні напрями зовнішньої політики України»: «перспективною метою української зовнішньої політики є членство України в Європейських Співтовариствах, а також інших західноєвропейських або загальноєвропейських структурах за умови, що це не шкодитиме її національним інтересам. З метою підтримання стабільних відносин з Європейськими Співтовариствами Україна укладе з ними Угоду про партнерство і співробітництво, здійснення якої стане першим етапом

просування до асоційованого, а згодом – до повного її членства у цій організації» [32].

Варто зауважити, що «донедавна в історії розвитку України питання безпеки й оборони не були пріоритетним напрямом діяльності держави. Реформування Збройних сил України передбачало лише їх скорочення і фактичне знищення, а не формування оптимальної структури. Пріоритетність розвитку Збройних сил України постала лише після військової агресії Російської Федерації у Криму та на сході нашої країни. Проте відновити обороноздатність держави в короткий строк неможливо, бо це довготривалий процес, що потребує значних капіталовкладень. Слід розуміти, що військова безпека й оборона може бути підсилена за умови участі в міжнародних організаціях колективної безпеки» [23, с. 53].

Розуміючи це, у сфері політики безпеки і оборони 13 червня 2005 року буде підписано курс на європейську інтеграцію України. у Угода між ЄС та Україною про визначення загальної схеми участі України в операціях ЄС з врегулювання кризових ситуацій, ратифікована Законом України від 06.03.2008 № 137-VI. Ця угода визначає процедуру прийняття рішень та загальні умови участі України в операціях ЄС з врегулювання криз, як цивільними, так і військовими. Планується визначити загальну схему участі, або окремо для кожної відповідної операції [29].

Після підписання та ратифікації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 році відносини між сторонами почали розвиватися в новій формі політичної асоціації та економічної інтеграції. Україна розглядає укладення угоди як ще один крок на шляху до кінцевої мети євроінтеграції – повноправного членства України в ЄС.

Україна від 16 вересня 2014 р., 1678–VII., згідно з ратифікованим законом договором про асоціацію між Україною, з одного боку, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії та його державами-членами, з одного боку, сторони зміцнюють практичну співпрацю у сфері запобігання конфліктам та кризовому регулюванню, особливо з метою розширення участі

України в громадянській діяльності ЄС, спрямованої на подолання кризових ситуацій та у військових операціях та пов'язаних з ними тренуваннях та навчаннях [28].

Після початку агресивних дій Російської Федерації проти України геополітична та безпекова ситуація навколо ЄС суттєво змінилася. Результатом нового комплексного бачення своєї зовнішньої політики та політики безпеки було схвалено в червні 2016 року Глобальну стратегію зовнішньої політики та політики безпеки ЄС «Спільне бачення, спільна дія: сильніша Європа».

Учасники вищезазначеного «круглого столу» підкреслили важливість участі ЄС у реформуванні сектору безпеки та показали, що ЄС готовий інвестувати у цивільну безпеку України та інших східних партнерів у рамках виконання глобальної угоди Європейського Союзу. Стратегія. Консультативна місія ЄС в Україні є практичним вираженням реалізації глобальної стратегії ЄС щодо України. Консультативна місія є консультативною місією щодо реформування сектору цивільної безпеки та працює над підвищенням компетентності силових структур, взаємодії поліції з населенням, кримінальним розслідуванням, реформою системи управління персоналом та громадським порядком на всій території України. У рамках місіонерської діяльності в Україну було інвестовано понад 2,5 млн. євро [5].

Глобальна стратегія зовнішньої політики та політики безпеки ЄС охоплює важливий напрямок – «працювати з ключовими партнерами, державами і регіональними об'єднаннями, які поділяють погляди ЄС» [5].

За цим критерієм Україна є важливим партнером ЄС на Сході. Україна висвітлена в розділі «Система європейської безпеки» в контексті протидії російській агресії, що підтверджує її критичне значення для безпеки ЄС та визначає перспективність цього виміру співпраці.

Що стосується майбутнього України в системі колективної безпеки ЄС, то тут є певні виклики:

1. Вторгнення РФ в Україну;

2. Відсутність державності протягом тривалого часу, численні експансії сусідніх країн не наважуються реалізувати геополітичні переваги на благо свого народу;

2. Неспроможність самотужки забезпечити власну національну безпеку;

3. На глобальному рівні можливості України дуже обмежені, враховуючи значне зниження її економічного та військового потенціалу та її позбавлення ядерної зброї [23, с. 55].

У субрегіональному вимірі (в просторі найближчого оточення) Україна зберігає статус великої регіональної держави, що дозволяє їй активно реалізовувати свої інтереси. (Центральна і Південно-Східна Європа, Чорноморський регіон).

Для України життєво важливими є:

– завершення війни з РФ, тобто перемога;

– фінансова допомога ЄС та США;

– вступ в НАТО;

– отримання повного члена ЄС;

– формування моделей рівноправного партнерства з Польщею та Туреччиною як потужними регіональними лідерами в цій частині світу.

Однак, можливості регіонального лідерства України знижуються через:

– втрати контролю над Чорноморським флотом;

– через війну з РФ;

– складне економічне та політичне становище в країні;

– втрата інвестицій через віну з РФ;

– труднощі з розбудовою транспортно-енергетичного коридору тощо.

У таких умовах Україна може опинитися в ситуації регіональної стратегічної ізоляції, тобто зможе діяти лише на локальному рівні, набуваючи незначних переваг, втрачаючи свою геостратегічну перспективу.

Тому безпеку України в умовах сучасної дійсності може забезпечити лише політика, що відповідає її об'єктивному геополітичному положенню як великої європейської держави.

Усе, що сприяє інтеграції України в Європу, зміцненню взаємовідносин між її частинами, розвитку геополітичного простору, водночас зміцнює національну безпеку держави [24].

Двостороннє співробітництво з оборонними відомствами країн світу є основоположним фактором підвищення взаємної довіри між державами в умовах реалізації Україною політики позаблоковості.

Забезпечення колективної безпеки України та ЄС можливо через:

- стабільне фінансування в Україну та перемога над РФ;
- верховенства права;
- оборонної достатності;
- своєчасність та адекватність заходів щодо захисту національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз у воєнній сфері;
- неперед'явлення територіальних претензій до сусідніх держав і невизнання Україною територіальних претензій до неї;
- розвиток військової науки, створення науково-технічної та технологічної бази для створення високоефективних засобів збройної боротьби;
- відповідність боездатності, рівня боездатності, готовності та всебічного забезпечення Збройних Сил України та інших військових формувань потребам оборони України та підвищення здатності до взаємодії зі збройними силами держав-членів НАТО та ЄС;
- розвиток військово-політичного партнерства та співробітництва з НАТО та ЄС та участь у міжнародній миротворчій діяльності.
- взаємодія державних органів, органів місцевого самоврядування та органів військового управління та чітке визначення їх повноважень;
- демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією держави та правоохоронними органами;
- використання у національних інтересах міждержавних систем та механізмів міжнародної колективної безпеки;

– забезпечення соціального та правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей, військово-патріотичного виховання громадян України, підготовки молоді до військової служби у Збройних Силах України та інших військових структурах;

– виконання Україною міжнародних договорів у військовій сфері, у тому числі щодо заборони та нерозповсюдження зброї масового знищення та зміцнення довіри між державами;

– запровадження системи демократичного цивільного контролю над військовою організацією держави та правоохоронними органами.

У сучасній воєнно-політичній ситуації інтереси національної безпеки України потребують суттєвого поглиблення відносин з НАТО та ЄС як запоруки безпеки та стабільності в Європі.

Україна розглядає участь у міжнародних операціях як важливий напрям зовнішньої політики та забезпечення військової безпеки регіону. Участь України в міжнародних операціях здійснюється шляхом надання миротворчого контингенту, миротворчого персоналу, а також матеріально-технічних засобів і послуг, які визначаються рішеннями про проведення таких операцій.

Отже, проаналізувавши перспективи України у системі колективної безпеки ЄС, варто зазначити, що ЄС визнає важливу роль України у забезпеченні безпеки та стабільності на континенті, а також її високий промислово-технологічний потенціал у військовій сфері, що також підтверджується практикою запрошення нашої держави на військові навчання за участю ЄС. Укладення Угоди про участь України в операціях ЄС з врегулювання кризових ситуацій, а також про безпечні процедури обміну інформацією, яке очікується найближчим часом, сприятиме зміцненню правової бази цього співробітництва. Європейський вибір України відкриває нові перспективи співпраці з розвиненими країнами континенту, надає можливості для економічного розвитку, зміцнює позиції України у світовій системі міжнародних відносин.

Висновки до розділу 3

Отже, проаналізувавши співпрацю України та ЄС щодо забезпечення колективної безпеки, можна зробити наступні висновки:

У зв'язку з війною в Україні виникає необхідність створення нової, більш ефективної системи колективної безпеки. Для побудови нової системи колективної безпеки необхідно врахувати недоліки, які існують у нинішній системі, а також відповісти на питання, які політико-правові механізми можуть забезпечити колективну безпеку співтовариства держав. Під час війни в Україну постачається зброя, і Євросоюз вперше в історії фінансує ці поставки. Це обов'язок і інтерес ЄС, тому що перемога Росії в Україні мала б катастрофічні наслідки як для безпеки ЄС, так і для впливу ЄС у світі. Досвід функціонування Європейської авіаційної групи є цікавим для України. ЄАГ була створена в 1995 році Францією та Великою Британією, тоді до групи входили Італія, Німеччина, Бельгія, Іспанія, Нідерланди, Норвегія та Швеція. ЄАГ є незалежною від НАТО та ЄС, є «власністю» ВПС семи країн-учасниць, має постійний штат у 28 осіб, базується в командному центрі Королівських ВПС Великої Британії. Перевагами цієї структури є її компактність, швидкість прийняття рішень, відсутність дублювання з Європейським авіатранспортним командуванням, Військовим командуванням ЄС та іншими структурами ЄС і НАТО.

ЄС визнає важливу роль України у забезпеченні безпеки та стабільності на континенті, а також її високий промислово-технологічний потенціал у військовій сфері, що також підтверджується практикою запрошення нашої держави на військові навчання за участю ЄС. Укладення Угоди про участь України в операціях ЄС з врегулювання кризових ситуацій, а також про безпечні процедури обміну інформацією, яке очікується найближчим часом, сприятиме зміцненню правової бази цього співробітництва.

ВИСНОВКИ

Отже, проаналізувавши механізми стратегічного планування колективної безпеки ЄС, можна зробити наступні висновки:

Колективна безпека – інститут права міжнародної безпеки, створений на основі міжнародно-правових норм (договірних і звичаєвих), який регулюється принципами міжнародного права, його метою є підтримання міжнародного миру та безпеки, а також існуючих світових правових порядок, так звана допомога в колективних діях суб'єктів міжнародного права з механізмами примусового виконання порушників і санкцій проти. Система колективної безпеки у формі Організації Об'єднаних Націй та регіональні системи міжнародної колективної безпеки у формі регіональних організацій можуть забезпечити особисту безпеку кожної людини та громадянина, держави шляхом забезпечення міжнародної безпеки та миру у всьому світі. Крім того, міжнародна безпека є важливим фактором забезпечення національної безпеки держави, а також дієвим механізмом незброєної оборони у разі агресії чи воєнного конфлікту.

Країни Європи створили таку систему колективної безпеки, завдяки якій вдалося забезпечити безпеку багатьох держав світу та запобігти військовим конфліктам. Політичні та інституційні зміни в ЄС за останні 20 років створили передумови для нового сприйняття концепції «чисто європейського» простору безпеки. Розробка концепції європейської безпеки характеризується комплексним підходом, виявленням якісно нових загроз і водночас робить акцент на визнанні спільних для європейських країн цінностей. Європейський Союз наполегливо і поступово наближається до можливості впливу на вирішення проблем європейської та міжнародної безпеки. За останнє десятиліття ЄС вдалося значно розвинути військовий компонент як важливий елемент ЄПБО. Створення та розвиток військових контингентів дозволило Європейському Союзу виконувати миротворчі місії на європейському континенті та за його межами.

Загалом українські та зарубіжні науковці розглядають у своїх роботах різноманітні проблеми з метою узагальнення та виявлення причин та можливих наслідків процесів стратегічного планування колективної безпеки. Огляд джерельної бази дослідження колективної безпеки показує, що, окрім значної кількості публікацій загального характеру, які розкривають їх напрями та зміст, науковці почали досліджувати та аналізувати колективну безпеку в нових геополітичних умовах. Проте вивчення останніх викликів розвитку колективної безпеки ЄС залишається недостатнім.

В силу своєї унікальної правової природи ЄС має унікальний комплексний механізм реалізації заходів, спрямованих на запобігання та вирішення конфліктів як на глобальному рівні, так і у разі виникнення загрози самому ЄС, але він потребує подальшого розвитку та вдосконалення. Після набуття чинності Лісабонським договором ЄС розгорнув більшість цивільних та військових операцій на території Африканського континенту, що пов'язано з конфліктними ситуаціями, звідси і факт глобалізації СПБО. Водночас можна припустити, що конфлікт в Україні неодмінно вплине на подальший розвиток СПБО. Сьогодні формально можна говорити про існування системи колективної самооборони ЄС, але створення системи колективної безпеки ЄС пов'язане з багатьма проблемами та викликами, які потребують, насамперед, політичної волі держав-членів, які можуть незабаром відбудеться.

Загальна безпекова політика Європейського Союзу пройшла довгий і складний шлях розвитку та трансформації з моменту створення європейських спільнот до теперішнього часу. Європейський Союз — не єдина організація, яка бажає та здатна ефективно захищати колективні інтереси на європейському континенті. Більшість положень, які могли б знайти своє втілення у договорі про колективну безпеку ЄС, вже так чи інакше реалізовано на практичному рівні в рамках НАТО. Вищезазначене не означає, що співпраця між державами-учасницями СПБО є неефективною чи

непотрібною, однак наразі система колективної безпеки Європейського Союзу все ще перебуває в процесі реформування та становлення.

Система колективної безпеки в Європейському Союзі є основою збереження та підтримки стабільності в рамках інтеграційного об'єднання. Основу співпраці держав-членів ЄС у цьому напрямі можна визначити, насамперед, не як ситуативну коаліцію, а як свідому та системну співпрацю, засновану на ідеї «Єдиної Європи» та розумінні державами їхня позиція. З іншого боку, можна сказати, що наявні кризові явища, які стирають контури системи колективної безпеки, такі як міграційна криза, зростання націоналізму, проблема виходу чи намір держав вийти з інтеграційного об'єднання тощо. через відмінності в трактуванні європейської ідентичності та ідей об'єднаної Європи, які безпосередньо впливають на модель поведінки гравців.

Система колективної безпеки, встановлена Статутом ООН, має своє вираження в регіональних інтеграційних організаціях. І найважливішим завданням XXI століття є досягнення нового, глибшого розуміння колективної безпеки в усіх її проявах і з усіма її функціями, зобов'язаннями, стратегіями та інститутами. Бо тільки в цьому випадку система колективної безпеки буде ефективною, економічно раціональною та справедливою.

Сучасні виклики безпеці включають міжнародний тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, неспроможні держави, складні та нерозв'язні конфлікти, організовану злочинність, кіберзагрози, дефіцит енергії, погіршення навколишнього середовища та пов'язані з цим загрози, природну безпеку та безпеку людей, а також багато складних. і включені змінні ризики. - катастрофи, пандемії тощо. Для ефективною боротьби з цими загрозами необхідні широке партнерство та співпраця між НАТО та ЄС. Обидві організації мають застосувати комплексний підхід до питань безпеки та співпрацювати у сфері оборони. На сьогоднішній день ці організації не можуть повноцінно співпрацювати через внутрішню розбіжність і брак фінансування з боку держав-членів Європейського Союзу.

Сьогодні роль Європейського Союзу в процесі формування міжнародно-правових механізмів співробітництва у сфері безпеки та оборони значно зросла і продовжує зростати. З появою цілого ряду нових викликів і загроз акцентується увага на проблемі протидії їм. Звичайно, жодну з цих загроз не можна усунути тільки військовими методами. Для протидії кожній загрозі необхідно використовувати певний набір інструментів, наявних у ЄС і визначених його засновниками, наприклад: спільні операції з роззброєння, гуманітарні та рятувальні операції, військові консультації та допомога, запобігання конфліктам та підтримання миру; а також визначення обов'язків бойових сил у врегулюванні криз, включаючи підтримання миру та постконфліктну стабілізацію. Хоча регіональні конфлікти передусім вимагають політичного вирішення, потреба у військових засобах може виникнути на будь-якому етапі конфлікту. Слід зазначити, що ЄС має багато інструментів реагування на такі різноманітні ситуації. Це видається особливо важливим з огляду на норми ЄС про взаємодопомогу, згідно з якими ЄС також діє як організація колективної безпеки. Щоб досягти успіху, ЄС повинен зосередитися на: рішучих, невідкладних діях у ключових галузях оборонного сектору; постійне об'єднання зусиль та ресурсів; підвищення ефективності Європейської оборонної агенції (ЄОА).

У зв'язку з війною в Україні виникає необхідність створення нової, більш ефективної системи колективної безпеки. Для побудови нової системи колективної безпеки необхідно врахувати недоліки, які існують у нинішній системі, а також відповісти на питання, які політико-правові механізми можуть забезпечити колективну безпеку співтовариства держав. Під час війни в Україну постачається зброя, і Євросоюз вперше в історії фінансує ці поставки. Це обов'язок і інтерес ЄС, тому що перемога Росії в Україні мала б катастрофічні наслідки як для безпеки ЄС, так і для впливу ЄС у світі. Досвід функціонування Європейської авіаційної групи є цікавим для України. ЄАГ була створена в 1995 році Францією та Великою Британією, тоді до групи входили Італія, Німеччина, Бельгія, Іспанія, Нідерланди, Норвегія та Швеція.

ЄАГ є незалежною від НАТО та ЄС, є «власністю» ВПС семи країн-учасниць, має постійний штат у 28 осіб, базується в командному центрі Королівських ВПС Великої Британії. Перевагами цієї структури є її компактність, швидкість прийняття рішень, відсутність дублювання з Європейським авіатранспортним командуванням, Військовим командуванням ЄС та іншими структурами ЄС і НАТО.

ЄС визнає важливу роль України у забезпеченні безпеки та стабільності на континенті, а також її високий промислово-технологічний потенціал у військовій сфері, що також підтверджується практикою запрошення нашої держави на військові навчання за участю ЄС. Укладення Угоди про участь України в операціях ЄС з врегулювання кризових ситуацій, а також про безпечні процедури обміну інформацією, яке очікується найближчим часом, сприятиме зміцненню правової бази цього співробітництва. Європейський вибір України відкриває нові перспективи співпраці з розвиненими країнами континенту, надає можливості для економічного розвитку, зміцнює позиції України у світовій системі міжнародних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Битяк Ю.П., Яковюк І.В. Спільна політика безпеки і оборони ЄС: еволюція і стратегія розвитку. Євроатлантична інтеграція України: свідомий вибір моделі безпеки : зб. наук. ст. за матеріалами III Харків. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М.В. Яновського і В.С. Семенова, м. Харків, 3 листоп. 2017 р. : у 2 ч. Харків, 2017. Ч. 1. С. 3–9.
2. Викторова Е. В. Формирование современной европейской идентичности в рамках интеграции ЕС: социальное и культурное измерения : сборник научных статей. под ред. канд. экон. наук Е.В. Викторовой. СПб. : Изд-во СПбГЭУ, 2018.
3. Вінокур О. Я. та Шевчук З. Ю. Система міжнародної (колективної) безпеки: стаття. Київ. 2017. С. 77-81.
4. Волощук С. М. Трансформації зовнішньої політики нейтральних та позаблокових країн Європи в умовах постбіполярного світу. Наук. вісн. Ужгород. ун-ту. Сер. «Історія». 2012. Вип. 28. С. 101-107
5. Глобальна стратегія ЄС: місце, роль і внесок України: аналіт. зап. – Травень 2017. 10 с. URL: http://www.kas.de/wf/doc/kas_48694-1522-13-30.pdf?170614122135
6. Горбулін В. Вкрай складний іспит або Що заважає Україні стати повноцінним військово-політичним союзником НАТО? День. № 211. 18 листопада. 2010. URL : <http://www.day.kiev.ua/316974>.
7. Грубінко А. В. Вплив британо-французького військово-політичного співробітництва на формування і розвиток спільної політики безпеки і оборони ЄС. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2010. № 16. С. 139–149.
8. Дженнінг Д. Прагматичний підхід до розбудови Європейської армії. URL: <http://rua.pp.ua/kollektivnayabezopasnostuniversalnaya-regional.html>.
9. Дроздова Ю. Колективна безпека як інститут права міжнародної безпеки: стаття. Київ. 2017. С. 207-210.

10. Дроздова Ю.В. Поняття права міжнародної безпеки. Часопис Київського університету права. 2016. №3. С. 413-417.
11. Константинов В. Ю., Мінгазутдінов І. О., Капітоненко М. Г., Галака С. П. Безпека у глобальному світі. Міжнародні системи та глобальний розвиток : підручник. Київ: “Київський університет”, 2008. С. 389-468.
12. Каляєв А. О. Обороздатність країн ЄС в контексті сучасних проблем системи колективної безпеки. Розвиток публічного управління в Україні: матеріали наук. практ. конференції ЛРІДУ НАДУ. Львів. 2020. С. 86–92.
13. Каляєв А. О. Шаповал О. М. Інституціональні проблеми безпеки та оборони ЄС у контексті розширення співробітництва з Україною. Ефективність державного управління: зб. наук. праць ЛРІДУ НАДУ. Львів. 2020. № 3(64). С. 17–33.
14. Кнутсен Б. Україна-НАТО: діагностика партнерства. URL: <https://plus.google.com/+bbcua/posts>.
15. Колдов Є.О. Договір колективної безпеки ЄС: проблеми і регулювання: стаття. Молодий вчений. Харків. 2019. №4 (68). С. 134-137.
16. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/С 83/01). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_b06/
17. Конституційні акти Європейського Союзу / за ред. : Т. Качка. 1-е вид. Київ: Юстініан, 2005. 512 с.
18. Кравченко В. В. Оборонне та безпекове співробітництво Великої Британії та Франції після 2010 р.: будуючи нову Антанту. Наукові праці. 2014. Вип. 216. С. 36–39.
19. Мандрагеля В. Європейська система колективної безпеки: інституціональні проблеми: стаття. Політичний менеджмент. Київ. 2011. №1. С. 133-140.

20. Петренко Ю. В. Проблеми міжнародно-правового механізму співробітництва держав-членів Європейського Союзу в сфері оборони: стаття. Харків. 2019. С. 253-270.

21. Північноатлантичний договір Вашингтон, округ Колумбія, 4 квітня 1949 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/950_008.

22. Политика Европейского Союза в области безопасности и обороны. Белорусский журнал международного права и международных отношений. 1998. № 4. URL: <http://evolutio.info/content/view/201/49/>

23. Пошедін О. І. Военна безпека України в контексті співробітництва з Європейським Союзом. Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. 2014. № 3. С. 53-60.

24. Пошедін О.І. Нове життя Спільної політики безпеки та оборони Європейського Союзу: орієнтири для України. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління. 2017. № 2. С. 48–54.

25. Прихненко М. І. Основні проблеми процесу вступу Великобританії до Європейського економічного співтовариства. Наука в інформаційному просторі. 2011. Т. 2: Історія. Філософія. С. 11–16.

26. Прихненко М. І., Парчевська В. В., Ідеологічний чинник і Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин. Політологічні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені КД Ушинського». 2021. Випуск 1. С. 121–125.

27. Прихненко М., Бабій Д. Дефіцит лідерства і система колективної безпеки в Європейському Союзі: стаття. Політологія. Вінниця. 2021. №11. С. 72-78.

28. Про Асоціацію : угода між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011

29. Про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу із врегулювання криз : угода між Європейським Союзом і Україною від 13 черв. 2005 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_648

30. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 07 лютого 2019 року. № 9, ст.50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text>

31. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01 липня 2010 року. № 40, ст.527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

32. Про основні напрями зовнішньої політики України : Постанова Верховної Ради України від 2 лип. 1993 р. № 3360-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>

33. Репецький В.М. Міжнародне публічне право. Знання, 2012. С. 437.

34. Ржевська В.С. Підходи до визначення колективної безпеки: порівняльний аспект. Порівняльно- правові дослідження. Україно-грецький міжнародний науковий юридичний журнал. № 2. 2010. С. 33-38.

35. Сидоров Є. Колективна оборона завжди була першорядним завданням НАТО. URL: <http://eu.prostir.ua/library/268175.html>.

36. Смирнова К.В. Колективна самооборона: статут ООН та право Європейського Союзу: стаття. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київ. 2011. Випуск 96. С. 113-117.

37. Собакин В.К. Коллективная безопасность - гарантия мирного сосуществования. Москва, 1962. 517 с.

38. Статут ООН. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010.

39. Трагнюк О. Я. Правове регулювання питань військового співробітництва та оборони в світлі реалізації Глобальної стратегії ЄС із

зовнішньої політики та політики безпеки. Римська декларація ЄС: Нові пріоритети розвитку об'єднаної Європи : матеріали наук.-практ. конф. Харків, 2017. С. 57–65.

40. Трагнюк О. Я., Анакіна Т. М., Комарова Т. В. та ін. Основи права Європейського Союзу : нормативні матеріали. Харків, 2010. 392 с.

41. Трегубенко А. С. Міжнародне право про застосування сили в системі колективної безпеки: стаття. Юридична наука. Київ. №7. 2013. С. 104-109.

42. Труш О. О., Нікіпелова Є. М. Історико-правові засади європейської політики безпеки й оборони: стаття. Теорія та практика державного управління. Харків. 2016. С. 30-37.

43. Труш О.О., Нікіпелова Є.М. Теорія та практика державного управління. 2016. Вип. 3. С. 30–37.

44. Турченко О.Г. Становлення та реформування спільної зовнішньої політики та політики безпеки Європейського союзу. Юридичний наук. електрон. журн. 2015. № 5. С. 241–245.

45. Українська радянська енциклопедія. Т.6. Київ, 1981.-552 с.

46. Фалалеева Л. Г. Особливості реалізації спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу. Вісн. Академії адвокатури України. 2012. Число 2(24). С. 82 – 88.

47. Цевельов О.Є. Публічне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку: стаття. Публічне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку. Київ. №6. 2020. С. 98-104.

48. Чернега О. Б., Іваненко І. А. НАТО та система міжнародної безпеки: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.; Донецький національний ун-т економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. Донецьк:, 2009. 228 с.

49. Шатун В. Т. Оборонна і безпекова політика Європейського Союзу: формування та еволюція: стаття. Наукові праці. Політологія. Миколаїв. 2013. Випуск 218. С. 60-67.

50. About Us. EDA. URL: <http://www.eda.europa.eu/Aboutus>
51. Altorafi A. Understanding the role of state identity in foreign policy decision-making. Department of International Relations of the London School of Economics and Political Science, London, October 2012.
52. Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice (Russian language). United Nations, 1999 – 108 p.
53. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. Official Journal. 2008. № C115 (9.5.2008). 361 p.
54. Council conclusions on Common Security and Defence Policy /Council of European Union. URL: http://www.eeas.europa.eu/top_stories/pdf/20131126_council_conclusions_en.pdf
55. Discussions on European defence in Portugal. URL: <http://www.eda.europa.eu/infocenter/news/2015/03/19/discussions-on-european-defence-in-portugal>
56. EU establishes mission to advise on civilian security sector reform in Ukraine. URL: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/144079.pdf
57. EU maritime security strategy approved. Council of European Union. URL: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/143352.pdf
58. EU official Tusk: Idea of one European nation is 'illusion'. 2016. URL: <https://www.dailymail.co.uk/wires/ap/article-3575754/EU-official-TuskIdea-one-European-nation-illusion.html>.
59. EU Training Mission in Mali. URL: http://eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eutmmali/pdf/factsheet_eutm_mali_en.pdf
60. EUBAM Libya. URL: http://eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eubamlibya/pdf/factsheet_eubam_libya_en.pdf

61. EUCAP Sahel Mali. URL: http://eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eucap-sahelmali/index_en.htm
62. EU-NATO Declaration on ESDP. Press Release (2002) 142. 2002. 16 December.
63. European Defence Fund: €5.5 billion per year to boost Europe's defence capabilities. European Commission, 7 June 2017. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-1508_en.htm
64. European Security and Defence Policy. The first 10 Years (1999 - 2009). Eds. Giovanni Grevi, Damien Helly and Daniel Keohane. Paris, The European Union for Security Studies, 2009. – P. 22.
65. European Security Strategy – A Secure Europe in a Better World. URL: <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-securitystrategy-secure-europe-better-world>
66. EUTM Somalia. URL: http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eutmsomalia/index_en.htm
67. Havel V., About European Identity, to the European Parliament in Strasbourg. March 8th, 1994, URL: <http://www.eurit.it/Eurplace/diba/citta/havel.html>.
68. Hill C. International relations and the European Union / C. Hill, M. Smith. New York : Oxford University Press, 2005. 492 p.
69. Modified Brussels Treaty (Text of the Brussels Treaty signed on 17 March 1948 as modified by the Paris Agreements signed on 23 October 1954). URL: http://www.assemblyweu.org/en/documents/sessions_ordinaires/key/brusselstreaty.php.
70. Permanent Structured Cooperation – PESCO Deepening Defence Cooperation among EU Member States. URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/pesco_factsheet_19-10-2017_1.pdf
71. Petersberg Declaration. Western European Union. Council of Ministers. Bonn, June 1992. 7 p.

72. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy. URL: https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/regions/files/eugs_review_web.pdf

73. The EUCAP Sahel Niger civilian mission. URL: http://eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eucap-sahelniger/pdf/factsheet_eucap_sahel_niger_en.pdf

SUMMARY

The concept of a collective security system was put into circulation after the First World War. The system of collective security guaranteed and must ensure the peaceful resolution of international conflicts and the prevention of wars. But the interwar security system itself did not always ensure peaceful resolution of international conflicts. In many cases, the interests of nations and the military destruction of states were sacrificed for the sake of the functioning of the system itself, although such actions were officially condemned by the participants of the collective security system and its guarantors.

The European Union unites the territories of 27 member states from an economic, trade and financial point of view. It plays an important role in global affairs, and in the field of foreign policy its importance increases as collective decisions are made. The EU maintains partnerships with all the world's key players and those with their own worldview and interests.

In recent years, the role of the European Union as an independent actor in the modern pan-European security architecture has strengthened. It is important to emphasize that the basis of the common foreign and security policy of the EU, as before, is diplomacy, which, if necessary, is reinforced by trade, aid, security and defense. This policy is primarily aimed at resolving conflicts and achieving international understanding.

Currently, the European Union is an influential subject of international politics. Interaction between member states takes place in many areas, one of the most important of which is common foreign security policy. The problem of the functioning of collective security within the framework of the European Communities has been the subject of discussions since the end of the Second World War until now. With the entry into force of the Lisbon Treaty, a new stage in the development of this vector of activity of European states began. Modern global challenges, in particular the Russian Federation's active assistance to the

illegally self-proclaimed republics in Ukraine and wars, also place new demands on the functioning of the security sector of the European Union.

The topicality of the topic is related to geopolitical changes in the world, the emergence of new threats to the EU, which fundamentally change the views of the EU society and individual states on the formation of national, regional and global security systems. Over the past two decades, a number of fundamental changes have taken place in the social and political life of the EU. As global tensions de-escalate, violence and instability at the local and regional levels have become rampant.

European countries have created such a system of collective security, thanks to which it was possible to ensure the security of many states of the world and prevent military conflicts. Political and institutional changes in the EU over the past 20 years have created prerequisites for a new perception of the concept of a "purely European" security space. The development of the concept of European security is characterized by a comprehensive approach, the identification of qualitatively new threats, and at the same time emphasizes the recognition of values common to European countries. The European Union is persistently and gradually approaching the possibility of influencing the solution of European and international security problems.

The common security policy of the European Union has gone through a long and difficult path of development and transformation since the creation of the European communities until now. The European Union is not the only organization willing and able to effectively protect collective interests on the European continent.